БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР! 1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП-нин Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң органы

№ 230 (5327) 1962 ч. сентябрь 28, пятница | Өртээ 2 көп

Солунну өг-бүле бүрүзүнге

ССРЭ-ге коммунистиг ниитилелди калбаа-биле тургузуп турар амгы үеде парлалганың политиктиг кижизидикчи ролю, чаа амыдыралды тургузарынга, чаа, коммунистиг моральны нептередиринге оон пропагандисчи болгаш организакчы ролю кажангызындан улгаткан. Партийжи-совет парлалга болза пролетаржы интернационализмнин, бүгү делегей сагыш-сеткил каттыштырылгазының, бүгү делегейге бүгү-ниити тайбың дээш демиселчининг ёзугуура массаны кижизидип турар. Совет парлалганың "күжү болза улус-биле оон сырый харылзаалыында, бодунун бүгү ажыл-чорудулгазын ажылчы чоннуң калбак массазының идепкейлиг киржилгези-биле чорудуп, хөй-ниитининг шугуму-биле ажылды улам калбартып турарында.

Совет парлалга болза ССРЭ-де бүгү идеологтуг фронтунун чарылбас кезээ. Төп солуннар болгаш журналдар-биле чергелештир. ССРЭ-ниң улустарының дылдарында солуннарның чер-черде—республикалар, крайлар, областар, районнар болгаш фабрика, заводтарда калбак четкилери тургустунган.

Ажылчы чонну коммунистиг ёзугa кижизидеринге, марксизм-ленинизмниң идеяларын пропагандалаарынга, партияның болгаш чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын ажылчы чоннарга таныштырарынга, эртем, техниканың чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы пропагандалап нептередиринге, бар курлавырларны илередип шингээдиринге болгаш коммунизм тургузарынга шаптык болгу дег бүгү четпестерни, ылангыя эргинин хоралыг артынчыларын сойгалап илередип, узуткаарынга совет парлалга партияның эң чидиг чепсээнин бирээзи.

Совет парлалганың тарадылгазынче, оон идей-политиктиг, дээштиг шынарын бедидеринче бистиң партиявыс, оон Төп Комитеди хын бүрүде улуг кичээнгейни олче салып турар. Ынчангаш солуннарның, журналдарның саны чыл бүрүде өзүп турар. Бистиң республикага безин бо чылын ийи чаа солун немешкен.

Бистиң республиканың ажылчы чоннары эрткен 1962 чылда 72 муң ажыг экземпляр солуннар, журналдар чагылгалыг. Оон чагылгазын тарадырынга 500 ажыг хөй-ниитичи төлээлекчилер киржип, улуг ажылды кылганнар. Ылангыя Каа-Хем болгаш Өвүр районнарның партия, комсомол организациялары солун тарадылгазын шын организастап, аналаа хөй-ниитининг киржилгезин калбаа-биле киириштиргени-биле ук ажылды чедиишкинниг эртирген. Оон түнелинде, ол районнуң кайызынындаа ийи кижи бүрүзүнүң бирээзи солуннуг. Ол районнарга солун тарадылгазынга почтальон эштер Натпит-оол, Тюлюш болгаш өскелер-даа оонза идепкейлиг киришкеннер.

Солун тарадылгазының политиктиг ужур-дузазын шын билип, өй-шаанда организакчы биче эвес ажылды чоруткан партия, комсомол райкомнары, чер-черде партия эге организациялары республикада хөй.

Ынчалза-даа Бай-Тайга болгаш Барыын-Хемчик районнарга ук ажыл еске районнарынында ышкаш эвес эрткен. 1962 чылда ол районнарның муң кижи бүрүзүнге онаалтыр чүгле 260—300 кезек солун онаажып турар. Ол ийи районнарга солун чагылгазы Өвүр, Каа-Хем районнарындан чүге дыка эвээш болганы? Хамык ужур ол ийи районнарның партия, комсомол организациялары, ылаңгыя партия райкомнарының пропаганда болгаш агитация килдитери өй-шаанда, чогуур организастыг болгаш тайылбыр ажылдарны ажылчы чоннуң ортузунга чорутпаанында, харылзаа конторалары-биле харылзаазы кошкак турганында, ук ажылче партия, совет, комсомол болгаш профэвилелдер активтерин кошкак хаара тутканында.

Оон-биле кады, республиканың чагыгларында көдээ ажыл-агый темаларынга солун, журналдар дыка эвээш. Бүгү республикада «Кукуруза» деп журнал чүгле 27, «Чер ажылы»—49 кезек болуп турар. Ол ышкаш «Коммунистиг күш-ажыл дээш» деп, Кызыл зоназының чаа солуну «Тиилелге» совхозта чүгле 12 бооп турар чорукту бистии ышкаш көдээ ажыл-агый колдаан республикага чагылга талазы-биле чүгле организакчы ажылдың чедимче чогу-биле тайылбырлап болур.

Республиканың ажылчы чоннарының ортузунга төп болгаш тус черниң солуннарын, журналдарын тарадырынга, чагыкчыларның чагыдып алган солуннарын ээлеринге чогуур үезинде чедирбес ындыг аргылыг чорук бистиң чамдык районнар почталарында ам-даа бар. Ол ышкаш чамдык сумулар Советтери болгаш колхозтар баштаар черлери, совхозтар дирекциялары солуннар, журналдар тарадылгазынче кичээнгей салбас чорук кончуг шын эвес. Ол улуг четпестерни чок кылыр талазы-биле тодаргай хемчегларни ап чорудары чер-черниң партия, совет органнарындан шынгыы негеттинип турар.

Солун тарадылгазынга чер-черде агитколлективтер, тус-тус агитаторлар хамаарышкан партия, комсомол организацияларынга боттуг дузаны чедирери оларның дөрт хүлээлгези.

Октябрьның 1-ден эгелээш бүгү солуннар, журналдарга массалыг чагыдылга бүгү чуртка эгелээр болгай. Ындыг төлээде партия, комсомол райкомнары, чер-черде партия, комсомол, профэвилелдер организациялары солун тарадылгазының талазы-биле бодунуң ажылында турган четпестерни чок кылгаш, ук политиктиг чугула ажылды өй-шаанда, бедик деннелге эрттиреринге бүгү партия, совет активти калбаа-биле киириштирер, ылангыя хөй-ниитичи төлээлекчилерни бүдүрүлге, колхоз, совхоз бүрүзүнге тургузуп тургаш, өг-бүле бүрүзүнге, эң ылангыя ыраккы малчыннарга, бригадаларга бистиң партиявыстың дээштиг чидиг чепсээниң бирээзи—солун болгаш журнал четкен турарын эрестиг боттандырары партияның, бүгү ниитиниң чугула сорулгазы.

Мал ажылының продукциязының садып алышкыны

(1962 чылдың сентябрь 20-ге чедир хуу-биле)

Районнар	Сүт	Эът	Дүк
Өвүр	104,6	87,1	91,8
Барыын-Хемчик	101,2	69,2	89,6
Бай-Тайга	101,2	91,9	95,5
Чөөн-Хемчик	89,5	78,7	100,9
Улуг-Хем	88,3	65,4	105,5
ЧАДААНА ЭРГЕЛЕЛИ	93,0	76,1	98,3
Эрзин	94,1	85,4	109,8
Тес-Хем	91,6	79,0	106,8
Каа-Хем	86,2	64,1	97,8
Бии-Хем	76,5	56,7	100,0
Таңды	75,4	44,0	89,4
Тожу	76,1	76,8	102,4
КЫЗЫЛ ЭРГЕЛЕЛИ	79,2	61,0	100,3
ООҢ ИШТИНДЕ СОВХОЗТАР:			
«Сүт-Хөл»	108,2	76,8	100,0
«Шекпээр»	106,5	84,0	74,9
«Барлык»	104,6	68,6	96,9
«Найырал»	101,0	77,2	108,4
«УТКА 25 чылы»	95,6	74,9	122,6
«Тес-Хем»	89,9	85,2	109,0
«Тээли»	88,5	98,0	96,9
«Улуг-Хая»	83,8	59,5	86,8
«Элегес»	83,6	51,0	88,4
«Тиилелге»	77,0	31,4	89,8
«Өөк»	75,9	66,3	92,8
«Чыраа-Бажы»	73,2	100,1	102,0
«Межегей»	71,7	37,7	88,4
Дуржулга станциязы	63,9	32,3	101,3
«Сукпак»	—	50,8	—
«Көк-Тей»	—	26,0	—
«Тыва»	—	100,7	113,6

Республика күрүнеге сүт садарының чыл планын 84,7 хуу, эът тин—68,9 хуу, дүктүүн—99,1 хуу күүсеткен.

ТАРААЖЫ, ХҮЛЭЭЛГЕҢ КАЙЫ ХИРЕ КҮҮСЕТТИҢ?

Сентябрь 26-га чедир 5.913.500 пуд тараа дужаатты нган.

Ам дужаарывыс—2.086.500 пуд.

Тараажылар! Октябрь 1-ге чедир хүлээлгевисти күүсеткеш, Улуг Октябрьның 45 чылына төлептиг ужураажыыл!

Тараа белеткелдери болгаш күскү хову ажылдары

ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Сентябрь 26-да Төрээн чурттуң шыгжамырына чүгле 92,9 муң пуд тараа урдунган. Күрүнеге тараа садар талазы-биле чыл хүлээлгезин республика 73,9 хуу, Кызыл эргелели — 74,1 хуу, Чадаана эргелели—73,4 хуу күүсеткен.

Республикада ниитизи-биле сентябрь 27-ге чедир тараа культураларының 77,5 хуузу кестинген болгаш кестинген тарааның 86 хуузу бастыртынган. Сыпта ам-даа 60 муң гектар тараа арткан.

Ажаап алышкынының темпилери куду деңиелдиг хевээр болуп турарын түңнелдер көргүзүп турар. Оон бир кол чылдагааны агаар-бойдустуң баксырап турары болбайн-аан. Ындыг болза-даа кол чүве болза колхозтарда болгаш совхозтарда техниканы мурнукузу хевээр багай ажылгап турары болур. Чижээ, Чөөн-Хемчик районунуң ажыл-агыйларында 158 комбайнындан сентябрь 26-да чүгле 80 комбайн ажылдаан, олар 591 гектар тарааларны кестирген болгаш бастырган. Ол болза бир комбайн ээлчегде 8—10 гектар тараа кестирер нормалыг турда 7,4 гектар болуп турары ол. Ол дээрге ховуларда техниканың техниктиг ажаалдазын багай чорутканының түңнели-дир.

Шак ындыг чорук республиканың өске-даа районнарының ажыл-агыйларында база бар.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери частыг бораң хүнерни, саваң бөлүп сараатгаарынга, үрезин урарынга болгаш ажгыс аңдарымышкының дургедиринге ажылгаар ужурлуг. Ындыг болза-даа ол болдунмайн турар. Сентябрь 27-ге чедир республикада аңгыс аңдарар талазы-биле онаалда чүгле 18,6 хуу күүсеттинген, Сөөлгү неделяда чүгле 7872 гектар чер аңдартынган ийикпе 2,7 хуу өзүлде алдынган.

Ховулардан саваң бөлүп сараатгаары амга чедир багай организастаттынган. Кызыл эргелелиниң ажыл-агыйларында сентябрь 27-ге чедир 111,5 муң гектар тараалар ажаап алдынган турда чүгле 24,5 муң гектар черинң саваңы бөлдүнген. Оон үжурунда аңгыс аңдарар талазы-биле онаалда чүгле 17 хуу күүсеттингени кайгамчык чүве эвес.

Таңды районнуң ажыл-агыйлары аңгыс аңдарар ажылды онза багай чорудуп турар. Сөөлгү неделяда чүгле 193 гектар аңгыс аңдартынган, отчеттуг сан--медээлер ёзугаар алырга бүгү-ле 480 тракторлардан хүн-бүрүде 80—100-тен хөй эвес трактор ажылдап турар. Ол болза саваңын ажаап алган ховулар чогундан, үрелиишкиннериң болгаш таарымча чок чорук-тарның хараазы-биле техника аңаа туруп турарының дугайын чүгаалап турар. Дүне трактор парыгы барыкла ажылдавайн турар. Таңды районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында аңгыс аңдарышкыны оожум чоруп турарының дугайын солуннарга моон мурнундаа айтып турган. Ындыг болза-даа Таңдының удурткучуларында «аңгыска удур» хөөн кирген яжы бар. Район план ёзугаар 95 муң гектар аңгыс аңдарар турган, чүгле 11,4 муң гектар аңгысты аңдарган. Ынчаарга СЭКП райкому (эш Сухачев), райкүүском (эш Санчаа) оортан чогуур түңнелдер кылбайн турар.

Эштер өвүрүлер! Силерде ажыл-херек база дээре эвес болуп турар. Неделя дургузунда силер чүгле 16 гектар аңгыс аңдарган силер. Картофель база ажааттынмайн турар. Эштер Семис-оол, Сакты-Сүрүң үүг үүвеге идегеп турар силер?

Бай-Тайга, Каа-Хем, Тес-Хем болгаш Эрзин районнарның ажыл-агыйлары келир чылдың дүжүдүнүң дугайында шоолуг кичээнгей салбайн турар. Аңгыс аңдарарының талазы-биле онаалданы бай-тайгажылар 24,2 хуу, а каа-хемчилер—21,2 хуу күүсеткен. Ындыг турбуже Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларының хөй кезии ол ажылды сөөлгү неделяда шуут соксаткан.

Үрезин урар болгаш арыглаар талазы-биле ажыл база дүвүрээзиниг болуп турар. Сентябрь 27-ге чедир үрезин фондузунуң чүгле 46 хуузу урдунган. Сөөлгү он хонукта өзүлде шоолуг эвес болган.

Ховуларның ажыл-ишчилери! Күрүнеге тараа садар талазы-биле хүлээлгелерни күүседиринге чедир үш хонук арткан. Ажаап алышкынга, тараа белеткелдеринге, аңгыс аңдарышкынынга, үрезин уруушкунунга күш-ажылчы күжениишкинни күштелдирип, Улуг Октябрьның 45 чыл оюн төлептиг уткуулуңар!

Чуруктa: Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Шаңчы участогуида мурнакчы тракторист-лафетчик Д. Кертик-оол. Дүжүт ажаап алышкынының эгезинден бээр нормазын ол үргүлчү ажыр күүседип, сөөлгү хүнерге чедир 300 ажыг га черинң тараазын чыттыр кестирген.

Чуруу С. Феоктистовтуу.

ТУРКМЕНИСТАНГА ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН УТКУП АЛЫЫШКЫН

Эш Н. С. Хрущевтуң Ашхабадта чеде бергени

АШХАБАД. (СЭТА). СЭКП Төп Комитединиң Бирги секретары, ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрушев сентябрьның 26-да Туркменистанның найысылалында чеде берген.

Эргим аалчыны—Совет чазактың баштыңын Ашхабадтың ажылчы чоннары чылыы-биле, чүректиң ханызындан уткуп алганнар.

Аэродромга эш Н. С. Хрушевту Туркменистанның КП ТК-ның бирги секретары эш Б. Овезов, Туркмен ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы эш Н. Байрамов, Туркмен ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы эш А. Аннаалиев олар уткуп алганнар. Уткаанларның аразында—Туркменистанның КП ТК-ның бюро кежигүннери, ССР Эвилелиниң болгаш Туркмен ССР-ниң Дээди Советтериниң депутаттары, министрлер, партия болгаш совет организацияларның, үлетпүр будүрүлгелериниң төлээлекчилери бар.

Республиканың партия болгаш совет организацияларының удуртукчулары Никита Сергеевичиге чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Чылыг уткуушкун дээш эш Н. С. Хрушев чыылганнарга өөрүп четтиргеи болгаш туркмен улуска чедиишкиннерни күзээн.

Эш Н. С. Хрушев республиканың удуртукчулары-биле кады машинага олурупкаш, хоорайже чорупкан. Никита Сергеевичиниң эрткен оруунга турган Ашхабадтың муң-муң чурттакчылары аңаа изиг байырны чедирип турганнар.

Туркменниң күрүнениң Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниг Академиктиг шии театрынга Туркменистанның урав чүүл мастерлериниң улуг концерти болган.

СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрушев театрга көстүп келирге олурушканнар дыңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Туркменистанның партиязының болгаш чазаанның удуртукчулары концертке олурушканнар.

Крагуевацка чылыг уткуушкуннар

КРАГУЕВАЦ. (СЭТА). «Црвена застава» («Кызыл тук») деп эң улуг югослав автомобиль заводунуң ажылчыннары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневти, ЮФҮР-нүң президентизи И. Броз Титону болгаш оларны үдеп чоруур кижилерни сентябрь 25-те чылыы-биле болгаш өөрүшкүлүү-биле уткуп алганнар.

Заводтуң чиңгине директору П. Ракович өргим аалчыларга заводтуң төөгүзүн болгаш оон бүдүрүлгезин таныштырган. Л. И. Брежнев заводтуң чамдык цехтеринге барып көраан. Ажылчыннар-биле ол чугаалажып, оларның күш-ажылының болгаш амыдыралының байлаларын сонуургап айтырган.

Заводка хөй кижи киржикчилиг митинг болган, аңаа Л. И. Брежнев болгаш И. Броз Тито чүве чугаалаан. Оларның чугааларын югослав-совет найыралга алдар болдурган йөрээлдер болгаш кыйгылар хөй удаа үзе кирип турган. Оон соонда заводтуң удуртулгазы Л. И. Брежневке алдар болдуруп шайлалга кылган.

Кежээзинде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, ЮФҮР-нүң президентизи И. Броз Тито болгаш оларны үдеп чоруур кижилер тускай поездбиле Крагуевацтан Осиекче чорупканнар.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ЧАРЫЫ

Тыванын Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының ажыл-ишчилери күрүнеге дүк садарының талазы-биле социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседиринге, оон шынарын бедидеринче, кедир чылдың дүжүдүнге чернн белеткээринче, эки шынарлыг үрезинни уруп, мал чеминиң белеткелин үргүлчүлеп, мал кыштагладыышкынынга бүгү-ле байдалды белең болдурарынче, шээр малдың тарын боозадылгазын октябрь 15-ке чедир доозарынче, а ол ышкаш станцияның хойжуларының, малчыннарының болгаш механизаторларының амыдыралын болгаш культуразын болур чогууру-биле экижидериниң дугайында сагыш салырынче кичээнгейлиг-нерни угландырдывыс.

Ол бүгү сорулгаларны чедимчелиг күүседиринер силерниң ажыл-агыйыңарның организас-ажыл-агый талазы-биле быжыканының херечизи болгаш Улуг Октябрьның байырлалынга төлептиг белээнер болур.

СЭКП-НИҢ ТЫВА ОБКОМУ. ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭКП-ниң Тыва обкомунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Тыванын Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы Улуг Октябрьның 45 чыл оюнга төлептиг ужураажыр дээш демисешпишаан, күрүнеге дүк садар талазы-биле боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин сентябрь 25-те 101,3 хуу күүсеткен. Күрүнеге дүк садары үргүлчүлеп турар. Ажыл-агыйның коллективи күрүнеге немей 2 тонна дүктү садып, тараа, сүт, эът садарының талазы-биле хүлээлгелерин күүседиринче бүгү күштү организастаарын хүлээнип тур.

Дуржулга станциязының директору ЮРТАЕВ.
Партия организациязының секретары ЧИСТОБАЕВ.
Ажылчын комитединиң даргазы ЕКИМОВ.
Кол зоотехник ГАЛКИН.

Тыванын Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының директору эш ЮРТАЕВКЕ
Партия организациязының секретары эш ЧИСТОБАЕВКЕ
Ажылчын комитединиң даргазы эш ЕКИМОВКА
Кол зоотехник эш ГАЛКИНГЕ

Тыванын көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының ажыл-ишчилери күрүнеге дүк садарының талазы-биле социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткенининң дугайында, а ол ышкаш күрүнеге тараа, сүт, эът дужаар планнарын ажыр күүседир дээриниң дугайында болгаш арткан бүгү көдээ ажыл-агый ажылдарын айыткан хуусаларда чедиишкинниг эртиреринге бүзүрединиң илереткен рапорттун алдывыс. Коллективтиң ол күш-ажылчы улуг тиилелгезинге байыр чедирбишаан, дүжүт ажаап алышкынының темпизин дургедиринче, оон шынарын бедидеринче, кедир чылдың дүжүдүнге чернн белеткээринче, эки шынарлыг үрезинни уруп, мал чеминиң белеткелин үргүлчүлеп, мал кыштагладыышкынынга бүгү-ле байдалды белең болдурарынче, шээр малдың тарын боозадылгазын октябрь 15-ке чедир доозарынче, а ол ышкаш станцияның хойжуларының, малчыннарының болгаш механизаторларының амыдыралын болгаш культуразын болур чогууру-биле экижидериниң дугайында сагыш салырынче кичээнгейлиг-нерни угландырдывыс.

Ол бүгү сорулгаларны чедимчелиг күүседиринер силерниң ажыл-агыйыңарның организас-ажыл-агый талазы-биле быжыканының херечизи болгаш Улуг Октябрьның байырлалынга төлептиг белээнер болур.

СЭКП-НИҢ ТЫВА ОБКОМУ. ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭКП-ниң Тыва обкомунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдырала боттандырбышаан, Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелининг колхозчулары сентябрь 25-ке чедир күрүнеге эът садарының талазы-биле чылда алган хүлээлгезин 100,6 хуу, сүттүүн—100,5 хуу, дүктүүн—100,6 хуу болгаш тараа садарының талазы-биле хүлээлгезин 410 хуу күүсеткенин илеткеп тур. Тараа культураларының ажаап алышкынын бүрүн доозуп, үрезинни план ёзугаар уруп алган болгаш чыл төнчүзүнге чедир күрүнеге 10 тонна сүттү немей садарын хүлээнип тур бис. Ол ышкаш мал кыштагладыышкынынга организастыг белеткенип, кедир чылдың дүжүдүнге чернн белеткеп доозар бис.

Колхоз даргазы М. ШОЙЖУН.
Партия организациязының секретары У. САЯЯ.
Көдээ Совет даргазы С. БАНЧЫК.
Комсомол организациязының секретары Б. САНАА.

Эрзин районнуң „Коммунизмче орук" колхозунуң даргазы эш М. ШОЙЖУНГА
Партия организациязының секретары эш У. САЯЯГА
Көдээ Совет даргазы эш С. БАНЧЫККА
Комсомол организациязының секретары эш Б. САНААГА

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң эр, херээжен колхозчулары, бүгү хөй-ниитизи күрүнеге эът, дүк, сүт болгаш тараа садар база будүрер талазы-биле боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, улуг күш-ажылчы тиилелгени чедип алган дээриниң дугайын база ол ышкаш, чыл төнчүзүнге чедир күрүнеге 10 тонна сүттү немей садар деп чаа хүлээлгени алганын СЭКП-ниң Тыва обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели улуг өөрүшкү-биле билип алган.

Оон-биле чергелештир колхоз октябрь байырлалының мурнунуң социалистиг чарыжын калбартпышаан, мал кыштагладыышкынынга үлегерлиг белеткенир, хүн-бүрү улам өзүп турар мал ажылынга мал чемин белеткээрин үргүлчүлээр болгаш хойжуларга, кадарчыларга, механизаторларга таарымчалыг чурттарга байдалын хандырып, оон-биле СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдырала чедиишкинниг боттандырарынче бүгү күжүн мөөңнээр дээрээнге бүзүреп тур.

СЭКП-НИҢ ТЫВА ОБКОМУ. ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭКП Төп Комитединден болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинден

Совет архитектураның шылгарангай ажылдакчызы, Ленинчи болгаш Күрүне шанналдарының лауреады, ССРЭ-ниң тудуг болгаш архитектура Академиязының чиңгине кежигүнү, ССРЭ-ниң Архитекторлар эвилелиниң баштаар черинiң бирги секретары **Александр Васильевич ВЛАСОВ** назынының 62 харында 1962 чылдың сентябрь 25-те мөчээнин СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ханы хажыдал-биле дыңнадып тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ. ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Чурттуң энергетиктиг ажыл-агыйын эргелээрин экижидер, энергетиканы болгаш электрижидилгени улам ыңай хөгжүдерин хандырар, энергетиктиг ажыл-агыйны организас-ажыл-агый талазы-биле удуртурун чурттуг бүрүнү-биле электрижидеринин сорулгалары-биле дүүштүрер болгаш ССРЭ-ниң чаңгыс аай энергетиктиг системазын тургузар сорулгалар-биле ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиуму ССРЭ-ниң Электри станциялары түдүнүң Министерствозун ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидилге талазы-биле эвилел-республика министерствозу кылдыр чаарты тургускан.

Чугаалажыышкыннар эгелээн

БЕЛГРАД. (СЭТА). Албан хуузунуң югослав-совет чугаалажыышкынары Белградка сентябрь 25-те эгелээн. Чугаалажыышкынар найыралдыг байдалда эртип турар.

Мергежил болгаш шылгарал

Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозтуң кукуруза звенозунда трактористер М. Малбык-оол биле О. Дывза олар силос садыышкынында идепкейлиг ажылдап турар. Олар хүнде 5 гектар кукуруза кестирер норманы 10 гектар чедирип турар.

Кошкар-оол Начын-оолдуң башкарганы автомашина кандыг-даа үредиишкинге таварышпаан. Эрткен чылын хүлээп алган үезиндеө бээр септелге чокка дыка хөй километрни эрткен. Ол болза техникага каминын, ону шын чорударынга мергежилдиин илередип турар.

Аныяк чоланчы Н. Кошкар-оолга сөөртүлгениң кандыг-даа онаалдазын бээрге, ол ону ак-сеткилдиг күүседип турар. Кукурузаның ногаан массазын сөөртүр хүн нормазын эш Кошкар-оол 150 хуудан кудулаттайн турар.

Тыванын тараажылары! Хөй тараа-биле Төрээн чуртувусту улам байыдаал!

„Революцияның чалбыыжы“ колхозта

Бригаданың ажыл-ижи

ҮРЕЗИН УРДУНГАН. Улуг Октябрьның 45 чыл оюнга болгаш Тыва АССР-ниң бир чыл оюнга чаа күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш ажыл-иш колхозтуң тараажыларында хайныкан. Ажаап алышкынны ангылап кезер арга-биле чоруткаш, сентябрь 23-ке чедир 6100 га тараа культураларын тавычалай кестиргеш, ону бөлдүрүп бастырарын дүрген темпилиг чорутпушаан, колхоз хүн бүрүде 310—400 тонна тараны күрүне шыгжамырынче уруп турар.

Тараа садарының темпизин дүргедип, кедир чыдын дүжүдүнге үрезин уруп алышкынын база денге чоруткан. Сентябрь 21-де колхозтуң тараажылары 1300 тонна кызыл-тас, 85 тонна чочак-тараа үрезиннерин уруп алган. План ёзугаар урдунган 1300 тонна кызыл-тастың «Скала» сортунуң үрезини колдуунда-ла коммунист эш Чистобаев баштаан № 3 бригаланың шаңынган чүдүртүнген. Колхозтуң кол агроному эш О. П. Чуева үрезин уруп алышкынының херээн боду-биле хынап турар, ынчангаш үрезин чогуур агротехниктиг негелде ёзугаар урдунган.

СИЛОСТААШКЫН ДООЗУЛГАН. Колхозтуң тараажылары болгаш механизаторлары бо чылын 430 га кукуруузаны тарып өстүрген. Ооң ажаап алышкынын чогуур өйүнде чоруткаш, сентябрь 20-де 8600 тонна силостуң салдынганын колхозунга паспорттаан. Бердинген аазаашкын херек кырында болганын хынапа бадыткаан.

Ажаап алдынган 430 га кукуруза шөлүнге ангыс андырылгазын чоруткан. Колхозтуң механизаторлары: «Комбайн шөлден үнери билек андазынны шөлче киирер» деп принципби-биле ажылдап, күскү ангыс андырылгазын дүрген темпилиг, эки шынарлыг чорудуп турар.

Ангыстан ангыда келир чылдың тарылгазынга 6500 га черни чайгы болгаш күскү андырылга-биле белеткээн.

Бо херекке колхозтуң трактористериниң карак-кызыл ажыл-ижи улуг рольдуг болган. Шаңгыя трактористер Анатолий Горбатовский, Роберт Кудрявцев, Дмитрий Собакин, Николай Бутин, Яков Тимофеев болгаш эске-даа мурнакчы механизаторлар улуг үлүг-хуулуг. Олар бо чылын бир трактурга онаалтыр 1500 га чымчак андарылганы чорудар онаалгазын түс-түзүнде 1580—1600 га кылдыр күүседипкен.

«Революцияның чалбыыжы» колхозтуң бүгү тараажылары ышкаш, бистиң № 2 бригаданың механизаторлары дүжүт ажаап алышкынының болгаш күрүнеге тараа садарының талазы-биле боттарынга алган хүлээлгезин ыяврыла күүседип, төрээн республиказының күш-ажылчы алдарын ышкынмас дээш бүгү күжүн бердинген ажылдап турар.

Бо чылын тарып өстүрүп алганывыс 3200 га тараа культураларының га бүрүзүнден ортумаа-биле 14 центнер дүжүттү ажаап алырының хайныышкынның кампаниязын — улуг шылгалданы мурнукузундан дээре түдүп эрттирип тур бис.

Эрткен чылдарның дүржулгазын өөренип көргеш, бистиң колхоз бо күзүн тараларны лафеттиг жатказлар-биле тавычалай кестирерин калбаа-биле ажыглаан. Ынчангаш бисте ам бүгү тараалар тавычалай кестинген. Ам тавычаларны белдүрүп бастырбышаан, күрүнеге тараа садарын дүн-хүн чок чорудуп турар бис.

2800 га кызыл-тастың ажаап алдынган шөлдериниң ам херек кырында бир гага онаштыр 14,5—15 центнер дүжүт алдынып турар.

Ажаап алышкынның ёзулуг маадырлары—мурнакчы комбайнерлер, чолаачылар бисте база бар. Бо сезонда «СК-3» комбайн-биле 420 га тарааны тавычалай кестирер хүлээлгезин сентябрь 18-те-ле ажыр күүседип, ам тавычаларны белдүрүп бастырында хүн бүрүде 2—2,5 норманы күүседип турар комсомолчу Влас Мыминнин күш-ажылчы чедиишкиннеринге чоргаарааныр бис. Ооң звенозунда комбайнер Николай Федячкин база мурнуку одуругда чорүп турар. Ол ышкаш Николай Пахаруковтуң комбайн звенозунуң комбайнерлери хүн бүрүде ажыл нормазын 180—200 хуу күүседип турар. Ажаап алышкынның баштайгы хүнүнде-ле бригаданың тараажыларынга дузалажып келген Кызылдың «Сельхозтехника» автобаазазының чолаачызы М. Е. Гомлевтиң ак-сеткилдиг, кызымаккай ажыл-херээн демдеглевес аргажок. Ол коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүнү-бедик адын шынзыдып турар.

Күрүнеге тараа садарын хөжудап эгелээн болзувусса-даа сөөлгү беш хонукта бистиң шаңывыстан күрүне шыгжамырынче хүн бүрү 100—120 тонна тараа чүдүртүнген. 1600 тонна тараа садар хүлээлгевисти сентябрь 28-те күүседиптеринге шиигпирдиг бис.

Чоокта чаа бистиң бригаданың турлаанга колхозтуң бүгү тараажыларының хуралы болган. Анаа солун айтырыгны—тараажының ат-алдарын хүндүлеп камгалаар дугайында Н. Г. Загладаның чүүлүн таныжып чугаалашкан. Анда хамаарыштыр бодувустуң ажыл-херектериви анализтеп, бар четпестерни ажыт-чажыт чок илереткен бис. Тараа чидириниң эвээш эвезин, бригаданың кежигүннеринде харыысалга чок, думчук борастанып, сан сүрер чоруктарның барын шүгүмчүлешкен бис.

Ол хуралдың соонда бистиң кижи бүрүзү бодунуң ажыл-херээнге харыысалгазын бедидип, колхозунуң, чонунуң ат-алдары дээш кескү сагыш чөваашкынныг апарган.

— Колхозунуң, бригаданың алдарын, бодунунуң арын-нүүрүнү бода —деп сөстерни, ам кандыг-бир таарымча чок болган чүүл эскертинген санында дыннап болур.

Тыва АССР-ниң бир чыл оюнга болгаш Улуг Октябрьның 45 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыштың күш-ажылчы ээлчээнге турушкаш, чеди чыдың дөртку чылының күскү хову ажылдарын октябрь 1-ге чедир бүрүн доозары дээш карак кызыл ажылдап турар бис.

С. КУДРЯВЦЕВ,
бригадир.

Танды район.

Тыванын комплексилиг экспедициязының коллективи «Тиилелге» совхозтуң дүжүт ажаап алышкынынга эки дузалажып турар. Ажаап алышкынның баштайгы хүннеринден эгелээш-ле совхозка бир машиналыг 4 кижи доктаамал ажылдаан.

Картофель ажаап алышкынынга дузалаар шеф ажылдарын база организастагылаан. Экспедиция начальнигиниң оралакчызы эш В. Воробьев ук воскресниктерни эки удуртkан.

Чурукта: картофель ажаап алышкынында воскресник.

Фото В. САФОНОВТУУ.

Хүлээлгевис күүсеттинген

Ниитининг мал ажылын хөжүдүп, ооң продуктулуун бедидерин хандырары элбекшилдиг чем-суурну тургузарындан хамаржыр. Ынчангаш бо-ганда кукурузачыларның мурнунга онза харыысалгалыг сорулга салдынган.

«Найырал» совхозтуң парткому болгаш комсомол комитеди кукуруза өстүрериниң тускай звеноларын тургузуп, аныяк механизаторларны дидими-биле депшиткилээн, ол звенонуң бирээзин удуртурун мецээ дааскан. Бистиң совхозтуң Үрбүн салбырының Шаңчы болгаш эске-даа шөлдеринге эң үнелиг культура—кукурузаның чаагай үнүп, бедик дүжүттү берип турарын эрткен чылдарның дүржулгазын көргүскен. Бистер кукурузаны тарып олуртур черни оортан шилип алдывыс, эрткен чылдың күзүнүнде каток-биле дескилеп андарган 172 га черни биске быжыглаан.

Совхозтуң дирекция чери бистиң звенону техника-биле хандырган, звенонуң кежигүннери Орзай, Шыдыраа олар эки ажылдаан. Мен база-ла кукурузачыларның чарыжынга киржип, биче-даа бол үлүг-хуумну аңаа киириштирип, мал чеминиң үнелиг культуразын өстүрүп сайзырадыры дээш шыдавыже демисежип келдим. Шаңчыга «Беларусь» дөп трактор-биле эдлегде чеди гектар кукуруза чажар онаалгамны 15—21 гектар кылдыр күүседип турган мен. Бистиң участогувуска кукуруза тарылгазы дөрбелчин-уяланчак арга-биле чоруттунган. Бодумнуң биче билиимге немей мурнакчыларның арга-дүржулгазын өөренип турган, участогумнуң га бүрүзүнден-не 350 центнерден куду эвес ногаан массаны алыр сорулганы салган мен.

Кукурузаның тарылгазы дээрге ооң дүжүткүрүнүң чүгле эгези болгай. Бедик дүжүттү чедип алыр дээш, одурулгар аразын сайзырадыр культивастаашкынны каш удаа чоруткан бис. Ооң ыдай бок үнүштерни аштап, химиктиг чемишчидилгени чаштырып турдувус.

Ынчангаш бодувустуң кукурузавыстың ажаап алышкынын шынарлыг чоруткаш, 172 га черниң гектар бүрүзүнден-не 600 центнер чедир дүжүттү ажаап ап, бодувустуң сөзүвүсту ёзугаар бис.

О. ЫГЛААШПАЙ,
Шаңчының кукурузачызы.
Улуг-Хем район.

Мурнакчы чолаачы

Номери 05—05 «ГАЗ-51» деп маркалыг автомашина совхозтуң теп шанының хериминче кире халдып келди. Шаңда оваалаан тараа-ла хөй. Оларның бирээзининг чанынга машина тормозтарын «бү-үш» кылдыр тура дүштү. Кабинадан аныяк эр капшагай үне халаат, кузовунуң ийи талазын ажыда каапталарга, ооң чүдүртүнген тараазы ол оваага барып немежи берген.

Ол болза «Чыраа-Бажы» совхозтуң мурнакчы чолаачызы Монгуш Сундуевич Өнер-оол-дур. Монгуш ам тапты-ла чээрби бештиг. Ол 1956 чылда чедиги классты доозаш, Совет Армиязының хүрээлеңинге шериг албанын эртиргеп. Ооң халажын чаның келген дораан Чадаанага дөрт ай хуусаалыг чолаачылар курузун чедиишкинниг доозаш, төрээн совхозунга кээп чолаачылай берген. Ам ол алды чыл чолаачылап турар.

Бо чылдың бедик дүжүдун ажаап алырынга идепкейлиг киржир, ниитизи-биле 12 муң километрни септелге чокка эртер болгаш 1500 кг кывар-чаар материалды камнап алыр деп комсомолчу чолаачының бодунга алган хүлээлгези бо. Эш Өнер-оол амгы үеде комбайннардан шаңче тараа сөөртүрүн үзүктел чок хандырып, хүн нормазын үргүлүү 150—175 хуу күүседип турар.

Монгуш Сундуевичиниң ажылга кызымак чоруун совхозтуң дирекциязы өртектиг белек-биле бо сезонда безин каш удаа демдеглээн.

К. ООЛАК.

КОЛХОЗКА ДУЗАЛАМЧЫ

Кедээ ажыл-агый техникумунуң ветеринария салбырының бирги курсчулары Тандының «Совет Россия» колхозунга дүжүт ажаап алышкынынга дузалажыры-биле аттаныпкан.

Олар Владимировкада № 2 бригаданың шаңынга ийи ээлчегге үстүп алгаш тараапы дүжүрүп, арыглап, чүдүрүп турлардар.

Оларның иштинде Сегбе, Зрес-оол, Хүргмаа болгаш өскелер-даа кызымак ажылдап, хүнде ортумаа-биле бир кижиге онаалтыр 7 тонна тараны дүжүрүп азы чүдүрүп келгеннер.

Ол бригадада колхозтан шупту 30 ажыг комбайнерлер, трактористер бар. Студентилер болгаш колхозчу тараажылар хостуг үезинде баянбиле ойнап, шыдыраадап, солун номчуп турарлар.

М. КИЖИИР-ООЛ.

Тура-соруктуг-ла болза...

Н. Г. Загладаның «Тараажының ат-алдарын хүндүлеп камгалаңар» деп чүүлүн сонуурган таныштывыс. Ол чүүлдү парлаан «Шын» солуунуң чай кадында-ла катап номчуй бээр-дир бис.

Онаашкан херекке, бодунуң коллективиниң, колхозунуң мурнунга ак-сеткилдиг, харыысалгалыг болурунга, күш-ажылчы кижиниң арын-нүүрүнүң дугайында ол бисти улуг бодандырган. Ол дээрге чүгле мерген сөстер, эки бодаллар эвес, а ёзулуг байлак амыдыралдың дуржулгазы, бодунуң Төрээн чуртунуң, чонунуң херээ дээш, ат-алдары дээш демиселдиң үлегер-чижээ-дир.

— Сээң колхозуңда бергедээшкинner ажып эртинген турзун дээш, совет өг-бүле элбекшил-биле долдунган турзун дээш шыдаар шаңа-биле бүгү чүвени кылган сен бе?—деп, Н. Г. Заглада бодунуң чүүлүнде бижээн. Бо айтырыгга кымның сеткил-сагыжы хайныкпазы!

Тараажы эш-өөрүвүстүң — механизаторларның тарып өстүрүп кааны элбек дүжүдүн ажаап ап, комбайн штурвалында чай-кызыг чок ажылдап чоргузуссажок, аңаа карыны боттарывыстан дилеп, чүнү кылза, канчаар ажылдаза экил дээрзин бодап, хайныккан күзел-чүткүлдүг чор бис.

Совхозувуска бо чылдың дүжүт ажаап алышкыны эгелээнден бээр бистиң комбайн агрегадывыс звеноолап ажылдаар арга-биле ажылдааш, 1100 ажыг га тараа культураларын тавычалай кестирген. Сөөлгү беш хонукта комбайн бүрүзү 106 га тарааны бөлдүрүп бастыргаш, 1150 ажыг центнер арбайны ажаап алган. Ол болза бир комбайн-биле хүнде 21 ганы бөлдүрүп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедиткен, азы бодувустуумдан аңгыда бүдүнчартык болгаш чамдыкта ийи норманы күүседип турар бис.

Бистиң күш-ажылчы коллектививистиң—№ 2 бригаданың ниити сорулгазы — 4153 га тарааны ажаап алырынга үлүг-хуувус ындыг. Бригадавыс ажаап алышкынны колдуунда доозупкан, ам кожавыста хожудап турар № 3 бригадага дузалажып турар бис.

Ынчангаш бо күскү сезонда тустуста 600 га тарааны ажаап алыр дээн хүлээлгевисти херек кырынга күүседип, ам-даа 200—300 га тарааны ажаап алыр дээш туржуп турар бис. Кур чер совхозу —«Тиилелгениң» тараажыларының болгаш боттарывыстың дуржулгалыг комбайнер ат-алдарывыс дээш тура-соруктуг ажылдап турар бис.

Кажан кижи тура-соруктуг-ла болза, салган сорулгазын чедип ап, бодунуң күш-ажылчы арын-нүүрүн ышкынмас. Ынчаарга бистиң тура-соруувус төрээн колхозсовхозувустуң ниити эрге-ажыынга, бодувустуң амыдырал-чуртталгавыстың эрге-ажыынга чагырткан-на болгай.

«Тиилелге» совхозтуң тараажылары бо чылын Төрээн чурттуң шыгжамырынга 15 муң тонна тарааны киирер дээн баштайгы хүлээлгезин 20 муң тонна кылдыр бедиткен. Совхозувустуң бо хүлээлгези күүсеттинген турзун дээш, Төрээн чурттуң байлаан көвүдерингe бистиң үлүг-хуувус кирген турзун дээш шыдаарла шаавыс-биле эки ажылдаар бис. Ынчангаш кур чер совхозунуң тараажыларының ат-алдарын ышкынмас дээш дүн-хүн чок ажылдап тур бис.

Тараа дээш демиселге эки ажыл—Улуг Октябрьның 45 чыл оюнга болгаш бистиң республиканың бир чыл оюнга төлептиг күш-ажылчы белээвис ол.

ДАНДАР ДОРЖУ,
ОНДАР ДОРЖУ.
Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң комбайнерлери.

Шын тарып боозадылганың АЖЫКТЫЫ

ЭРТКЕН ЧЫЛДА КАНДЫГ БОЛГАНЫЛ

Хойжу бригадавыс тургустунгала бир чыл беш ай эрткен. Бо үр эвес үениң дургузунда хой тарып боозадыр ажылывыстың түннели эки болган. Бригаданың кежигүннери бүгү ажылын боттары кылыр. Тарып боозадышкын доозулгужеге чедир шуптувус хеделип турар бис. А. Бүрбү, мен хой тарып боозадырынга өөренип алдывыс. Кажан ол ажыл чоруп турда, хойжулар анаа дузалажы бээрдер.

Шын тарып боозадырының негелделерин, чурумнарын частырыг чок, шынгыы сагыыр дээш шыдаарла шаавыс-биле ораладжып келген бис. Эрткен чылын хойжулар тарып боозадыр хойларын кончуг эки семиртken. Тарып боозадышкынның мурнуу чарыында хойну бүдүн-чартык—ийи ай иштинде дыштандырган бис.

Чангыс-аай хевирлиг тарып боозадырының пунктузу, щиттерден кылган ийи чадагай кажаалар бар. Тарып боозадылганы чорударда ындыг оран-суурну тургузары албан. Чогуур негелделерни, чурумнарны сагып тургаш чеди чылдың үшкү чылының күзүнүнде бригаданың хоюн тарып боозадын доозупкан бис. Эрткен чылын тарып боозаткан хойларның улуг нуруузу бо чылдың январь, февраль айларында хураганнашкан. Кажан бүгү хойлар төрүпкенде, түннел чүү болганыл дээрге чаңгыс-даа хураганнаваан хой чок болган. Төрүттүнген бүгү хураганнар шупту менди алдынган.

Ынчангаш бистиң хойжу бригада чүс хойдан-на 105 хураганны азы пландан дашкаар 180 хураганнарны артыкка алган. Бир эвес 1961 бүдун чылдың түннелинден көөрге, планындан ажыр хөй хураган, дүк, эът дужааганы дээш хойжу бригаданың кежигүн бүрүзү доктаамал ажыл төлевиринден аңгыда, немелде төлевирни база алган. Хойну шын тарып боозадырга, эки ажаап тургаш хой бүрүзүнүң хураганын, ийистээнин-даа менди алырга хойжу бригадага кайы хире ажыктыг болганы үстүнде фактылардан-на билдингир-дир, хамыктың мурнунда чүртке нарын дүктүг хой ажылының продукциязының элбекшилин тургузарынга ол чорук улуг ужурдузалыг болур. Бо чылын бистиң бригада хойну кайы хире, канчаар тарып боозадып турарывысты чугаалаарының мурнуу чарыында эрткен чылда тарып боозаткан хойлар бо чылын кандыг түннелди бергенин допчузу-биле үстүнде чугаалааным ол.

АМГЫ ТАРЫП БООЗАДЫЛГА

Июль ээзинден бээр сентябрьның бирги чартыынга чедир бистер 1500 хойну тарып боозаттывыс. Ам артканы 700 хой. Хойну тарып боозадырынга үрезин хереглээр 40 кошкар бар, эдержилгеге хөөнү кирген хойларны тыптырар, шенээр кошкарлар 20. Ынчангаш бар турган хойларны эдериштиреринге бүдүрүкчүлер саны четчир. Бистиң бригадада совхозтуң ниити 200 баш үреллиг кошкарлары тускай ажаалдада турар.

Хой тарып боозадыр бажыңның бир талазын үзүктеп каан. Кежээ карацгылай бергенде, бажыңның иштин чырыдыптар сайгылгааны бар. Боозадыр пунктунуң мырыңай чыпшыр чанында ийи үзүктээн, щиттерден кылган чадагай кажаанның бир өрээлинге үрезин алыр алээн каш кошкарларны эккеп тургузуптар. Кожа бир өрээлге эдержилгеге хөөнү кирген, тарып боозадыр хойлар турар.

Бир кодан хой кире бээр улуг чадагай кажаанны үш үзүктээн, ооң бир үзүк бичии өрээлинде эдержилгеге хөөнү кирген хойларны шенеп тыптырар кошкарлар, база бирээзинде эдержилгеге ылап хөөнү кирген хойлар. Кажааның үшкү улуг кезээнге хөй хой анаа турар. Хой тарып боозадырының негелделерин мынчаар күүседип турар бис, чүл дизе: эртен кончуг эрте 4 шактан азы кежээ 4—6 шактан эгелээш 2—3 кижи шенээр кошкарларны улуг кажаада хойларның аразынче салып киирипкеш, кончуг кичээнгейлиг көрүп турар. Шенеп тывар кайы-бир кошкар хойну шенеп бээрге, ол хой ооң чанындан ыравас ийикпе, азы шимчевес турар болза, ам-ва эдержилгеге хөөнү кирген хой-дур дээш кошкар халаалак турда, ооң ол хойну аңгылап алгаш демги ёзалынче аппарып киириптер. Бир эвес хөөнү кирбээн хой болза, маңнап чоруй баар, ындыг хойну тарып боозатпас. Шенеп тывар кошкарларны хой аразынче 2—3-түү-даа салын киириптер. Кошкарларның бел кежиинге кидис баглап каар ужуруг турган. Ындыг-даа болза ону кылбаан бис, удур көрүп тургаш кошкарлар халаалакта эдержилгеге хөөнү кирген хойларны дүрген-не билип алгаш ангылап аппаар бис. Чангыс эртен безин эдержилгеге хөөнү кирген хойлар хөй тыптыр.

Тарып боозадырының мындыг чурумнарын сагыыр: пунктунуң мырынай чанында ийи үзүктээн кажаанын бир үзүүнге хөөнү кирген хойларны, ооң еске үзүүнге үрезин алыр кошкарларны эккеп тургузуптар. Тарып боозадыр бажыңның иштинде бир үзүк өрээлчигеш, аңаа боозадыр хойлар турар, зоотехник болгаш тарып боозадыр техник ажылдаар тускай ангы черлиг, хойну тарып боозадырда баглап каар бичии адагашчыгаш бар. Хөөнү кирген хойну аңаа баглаап, баштай үре алыр резинниг хереклерди (зоотехниктиг чүрүм ёзугаар) чуп арыглаап, хойнуң шала оң талакы соонга арай көлүрүлүр аарак, чыпшыр тутпушаан, кошкарны халыдарга, ооң үрези демги херексел савага кирер. Үре ыяврыла херексел савага кирген турар кылдыр ону техник кижи кичээнгейлиг тудар. Кошкар 2—3 чедир халаалак үре бербейн барза, ооң соонда ону катап халытпас.

Алдынган үре хоюг болган тудумна, тарып боозадышкынның шынары эки болур. Бир эвес үре эмин эртир суук болза, ооң-биле хойну тарып боозатпааны-ла дээре. Кошкарның алдынган үрезин микроскоп-биле зоотехник шинчилеп көөрге, ол хоюг болза экизи ол. Ындыг үре-биле хойну дораан-на тарып боозадыр ужурлуг. Хойга халзып тургаш, кошкарның үрезин тускай сава хереклге апкан дораан-на, микроскопка шинчилеп көөрге, ол эки болган дийик, ооң соонда чүнү канчаарыл дизе, үрени хойнуң, төл савазынче киир сыкыртырынга хереглээр шприц болгаш үрен савазы ажыдар хереклди канчаар ажыглаарын частырыг чок кылдыр хамыктың мурнунда практика кырынга өөренип алыры эң-не чугула. Кол чүве—төл савазында үттү тыпкаш, шприцте куткан үрени ону дамчыштыр төл савазынче киир сыкыртырыы болур. Төл савазынче үре киирер үттү тыппайн, аңаа эътче үре сыкыртып каар болза, ол кандыг-даа ажык чок болур, азы хой кызыраар апаар.

Кызылда кедээ ажыл-агый техникумунуң зоотехниктиг салбырының студентизи Николай Лобанов бисте практикалаан келген. Чкаловка фермазының зоотехниги, хой тарып боозадырының техниги Галина Васильева тарып боозадышкын талазыбиле ону практика кырынга өөредип турар. Сентябрьның бир хүнүнде кежээ 6 шактан 8 шакка чедир 21 хойну, ооң эртенинде 4—7 шактарда демги-ле хойларны база катап тарып боозаткан. Лобанов хой тарып боозадырының практиказынга эки өөренген. Бистиң сорулгавыс чүгле боттарывыс хой тарып боозадыр эвес, харын өскелерни өөредир ужурлуг бис. Бистиң хойжу бригадавыс мурнакчы дуржулганың школазы деп атты чедип ап турар болганда, ооң ажылын ам-даа үлегерлиг болдурары бистиң мурнувуста улуг харыысалгалыг сорулга болур. Республиканың колхозтарындан болгаш совхозтарындан зоотехниктер, бригадирлер, хойжулар 300 ажыг кижи бистиң ажылывыс-биле таныжып чорааннар. Бисте бар чамдык дуржулгалар оларның ажылынга идиглиг чүүлдерни берген болуп чадавас.

БООЗАДЫРЫНЫҢ ШАГЫН БАРЫМДААЛААР

Хүннүң-не эртенгинин 4 шактан 6 шакка чедир хой тарып боозадыр шакты шынгыы барымдаалап турар бис. Ак халат кетпейн хой тарып боозатпас, зоотехник, тарып боозадырының техниги айыткан шагында кончуг эрте ажылдап эгелээр. Хойларны, кошкарны тарып боозадыр бажынче киирип эккээр болгаш тарып боозаткан сөөлүнде хойну, үрезин алган соонда кошкарны үндүре бээр 2—3 кижи доктаамал ажылдап турар. Бир эвес дузалажып ажылдаар кижилер чедишпес болза, хойларны тарып боозадыры чедиишкиниг чоруттунмас. Эки белеткелдигде мергежилдиг техник эртен эрте 2—3 шак дургузунда 75—120 хойну тарып боозадыптар. Тарып боозаткан хойларны боозатпаан хойлардан ангы тургузар болгаш ол хүнде үрезин алган кошкарларны үрезин албаан кошкарлардан ылгап билири чугула. Эртенгинин 4—6 шакта тарып боозаткан хойларны ол-ла хүн 10—12 шак эрткен соонда, кежээкиниң 4 азы 6 шактан эгелеп база катап тарып боозадып, хой бүрүзүн кызыратпас дээш ындыг практиканы ажыглап турар бис. Бир хой хүнде ийи катап тарып боозадышкынны эртери ол.

Хойну чүге ыяврыла эртен 4 шактан эгелеп 6 шакка чедир, кежээ 4 шактан ийикпе азы 6 шактан эгелеп тарып боозадырыл, бүдүн хүн дургузунда улаштыр тарып боозадып болбазының чылдагааны хүндүс хой эттаа, немелде чемгерилгеге турар болганда олче сагыш салгаш эдержилгеге хөөнүн чидириптер-дир. Эдержилгеге хөөн чок турган үеде хойну тарып боозадып, кошкарның үрезин ап болбас. Ол болдунмас-даа ынчаш. Ындыг-даа болза кежээ айыттынган шактарда кошкарларның үрезин ап, хойларны тарып боозадып болур. Чүге дизе, ол үеге чедир хойлар тоттур эттаа, немелде чемни чип-даа алган, дыштаны-даа берген үеги болур, ол үеде хойнуң, бүдүрүкчүлерниң эдержилгеге хөөнү кире бээр. Ынчангаш хойну кежээ айыткан шагында тарып боозадып болур.

Нарын дүктүг хойну келир чылдың кыжын январь, февраль айларда төрүүр кылдыр июльда тарып боозадып эгелээш сентябрьның төнчүзүнге чедир доозуптар болза экизи-де ол. Кыжын төрүттүнген хураганнар улуг, боткуур болгаш күшдегнери эки болур. Олар кыштаң эгелээш күске чедир эки өзер, чайын семиринр, ынчангаш олардан эвээш эвес эът, дүк база алыр. Ындыг хураган бүрүзүнүң дегнилдези 35—45 кг, дүгү 500 грамм чеде бээр. Эр хураганнарны эът кылдыр дужаан, кыс хураганнарны өстүрүп турар бис.

Тарып боозадышкынны чорудуп келгенинин дургузунда биске четпестер турганын чажырбас бис. Ону бот-шугүмчүлелчи ёзу-биле көргеш келир үеде шак ындыг четпестерни катаптап болбас. Бир кодан хойнуң семиртилгези чогуур негелдезинге четпейн барган. Ынчангаш ол кодан хойнуң чамдыызы айыттынган хуусаада тарып боозадып доостунмайн, элээн каш хонук соңгаарладыр тарып боозаттынар ужурга таварышкан. Тарып боозадыр хойларны анаа одарга кадарбышаан, көк-сула тараан, азы ногаан массазын кезип апарган кукуруза шөлдеринге оттадып, немелде чем кылдыр анаа суланы берип турзувусса-даа, свёкла, арбай, морковь чемнерни хойга немелде чем кылдыр берип шыдаваан бис.

Бистер 100 хойга онаалтыр хөйле хураган алыр дээш демисежип турар бис. Ол сорулганы чедип алырда хой тарып боозадырының бүгү негелделерин, чурумнарын шынгыы сагыыр херек. Хойну чүгле тарып боозадып каан, ооң-биле кызыгаарлаттыныр болбас. Хойжулар шагның кандыг-даа үезинде хойнун ажаалдазын кошкатпас херек, кыштаглаашкынга бүгү белеткелдерни дүрген доозары кандыг-даа хойжу бригаданың байдалынга онза айтырыг апарган. Тарып боозадып каан хойларны кайы-хамаан чок ажылап, кемдээр чорукка таварыштырып болбас, камныг ажаары, тоттур чемгерип, одарладып, суксунун хандыр суггарып, адаа кургаг, чылыг болгаш арыг агаар-биле хандыртынып турар кажааларга тургузаар.

И. КАРБЫ,
Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазының бригадири.

ЧЫЛДАРЖЕ БУРУҢГААР

Чурттакчыларны стационарлыг хандырарының талазы-биле бүгү-эвилел чөвүлел хуралы

МОСКВА. (СЭТА). Эрткен чылдың дургузунда ССРЭ-ге 400 эң улуг эмнелге черлери ажыттынган. Бистиң чуртувуска эмнелге тудуунуң шак ындыг калбарыышкыны совет кадык камгалалының бүгү төөгүзүнүң дургузунда туруп көрбээн. Чурттакчы чонунуң муң кижи бүрүзүнге онаштыр алырга, ниити терапевтиг оруннар санының талазы-биле Совет Эвилели АКШ-ты болгаш Англияны мурнай берген.

Ол саннарны ССРЭ-ниң Кадык камгалал министри С. В. Курашов чурттакчыларны стационарлыг хандырарының талазы-биле бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга илеткелинге чижек кылдыр киирген, бүдүн-чартык муң медицина ажылдакчылары киржип турар ол калбак төлээлеттирилгелиг шуулган Эвилелдер бажыңының Колоналыг залынга ажыттынган.

Бүгү делегейниң кадык камгалалының кризизинин дугайында чүүлдү Лондонда үнүп турар «Эртемниң делегейи» деп журналдың бир номеринге бо чылын парлап үндүрген. Даштыкының чамдык эртемдениериниң ыдыг чугаалары кадык камгалалының чүгле капиталистиг системазының бойлап дүжүт турарының дугайын хереченлеп турар-дыр деп бадыткаарын С. В. Курашовтуң илеткелинде киргеп хөй санныг материалдар херек кырында берип турар. Министриң сөзү-биле алырга, ССРЭ-де Кадык камгалалының организациязы — делегейде эң-не дээре деп, совет эмнелге ажылдакчылары каяа-даа медеглеп болур.

Назының ортумак үргүлүлелдиин 60 хар чедир узаткаш, хөй-хөй аарыгларны ашкан тиилелге, эмчиниң санының талазы-биле делегейде бирги черни ССРЭ-ниң эзлеп турары — ол фактының бадыткаашкыны болур.

Эмнелге херээн организастааны медицина дузаламчызының болгаш эмчилериниң мергежилиниң деңнелин тодаргайлап турар. Министр бо талазы-биле бистиң чуртувуста эмнелге херээнниң байдалының дугайын делегаттарга тодаргай чугаалаан.

Ооң-биле чергелештир ук илеткел ам болур чугаалажыышкынарының делегеретсгй программазы болур. Кедээнин чурттакчыларын стационарлыг хандырарының, эмнелгелериниң техниктиг дериишкининиң, эмнелге албан черлериниң тудуушкуунуун айтырыгларын болгаш өске-даа айтырыгларны чөвүлел хуралга чугаалажып көргеп турар.

Республиканын МАЛЧЫННАРЫНДА

Чораан-на боттары ол

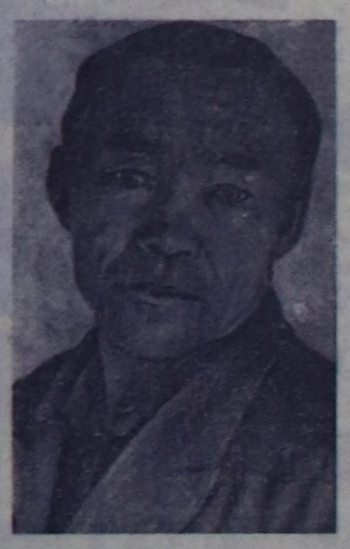

Олар кайыкы-даа — «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжулары. Эки малчыннар диртип, ат-сураа-даа алгып, чурук-херүү-даа солунга үнүп көрээннер. Ынчалзажок олариның ажыл-херээнде, арын-нүүрүнде өскелерге үлегер-чижек болгу дег эки талалары бар турган, оозун олар эш-өөрүнге мактанмайн-даа, эш-өөрү, ылангыя «Чыраа-Бажы» совхозтуң удуртукчулары оларның кижизиг эки шынарларын билип турза-даа, аттарын «дыңзыдыр» адап чаңчыкпайн-даа тер. Сактып-бодап олурарга, ооң-биле чугаа үезинде сөс үндүрүп алыры берге ышкаш сагындырар.

... Совхозтуң ажылчыннары шалының ап турда конторага хөй кижи эвлечегге турган чүве. Арнында хөй катташкан дырышкактарлыг, алдэн назылай берген кижи алган акшазын касса чанында санап тур. Августа ооң шалыңы 113 рубль болган.

— Ажылдап алганывар шыракты ыр аа. Бин?—деп, бир-ле кижи малчындан айтырды.

Хөйжу Биң ай санында-ла ооң кудулатпайн, харын-даа чамдыкта хөйну ажылдап ап турар болду. Ол совхозтуң төрүүр хоюн беш чылда кадарып, төрүттүнген хураганнарны чыл бүрү когарал чок камгалап ап келген.

Ондар Садык бригадирлээн механизастаттынган хойжу бригадада эш Бинии «Човаг билбес Биң» дижип турары таварылга бе ынчаш?..

Монгуш Төмүр-оол алды чылда хой кадарган. Хою чыл бүрү семис, шырак кыш ажып, ооң чаш төлү менди камгалаттынып турар. Бо чылын ол бир хойдан-на 2 килограмм ажыг дүктү (күскү агарны санаваска) алган. Хоюнга кыштап чиртир сиген, көк-суланы кезип, белеткеп алган.

«Чыраа-Бажы» совхоз 1962 чылда күрүнеге дүк садар талазы-биле социалистиг хүлээлгезин сентябрь 15-те күүсеткен. Ук күш-ажылчы чедиишкинде бөдүүн ажылчыннар М. Төмүр-оол, М. Биң оларның үлүгхуузу база киргеп.

А. НУГУУРАК.
Фотолары авторнуу.

Дээре бригадалар

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбыры ниитиниң малынга 1500 тонна сиген белеткээр планындан 1193 тоннаны сараатпан алган. Хой ажылының, сүт-бараан фермазының болган хову ажылының дөрт бригадаларындан эштер Төрештей биле Даржаның удуртканы бригадалар дээре көргүзүглерлиг болуп турар.

Бай-Тал шөлүнде 472 гектар зелёнканы Хөртек Чамыяның бригалазы чедиишкинниг ажаап ап турар. Бригадада 36 кижи бар, олар ам зелёнка ажаап алыышкынын доозар чоокшулаан.

Х. КАРА-ООЛ.

„Большевикте“

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Ниитиниң малын менди болгаш хүр кыштагладырынга белеткел ажылын Чөөн-Хемчик районда «Большевик» колхоз организастыг чорудуп турар. Кыштагларда бар кажаалариың септелгези барык доозулган. Бо ажылга малчыннар идепкейлиг ажылдаан.

Хой ажылының бирги болгаш ийиги бригадаларынга 1200—1200 хой кирер кажааларны немей тудары будурулге планында көрдүнген. Бо хүннерде Кудукта улуг кажаның тудуу шуут доозулган. Ийиги бригаданың Хадында амгы кылын турар кажаазы октябрь 15 бетинде база бүрүн доостур.

Малга сиген белеткээр план ам 70 хуу четкен азы 580 тоннаны сараатпан алган. Бо ажылды малчыннар звенолары улам калбартып турар. Хову ажылының бригадазындан саваң бөлер звеноларны база организастаан. Олар сөөлгү хүннерде 480 ажыг тонна саваңны сараатаан. Колхозтуң кукурузачылары 5395 тонна ногаан массаны силостаан. Ол болза силос салыр планның 66 хуузу. Силос белеткээри үргүлүлеп турар.

* * *

Малдың бедик продуктулуг болур чоруун экижидеринче «Большевик» колхоз улуг кичээнгейни салып турар. Бо чылын 3000 хойну тарып боозадыр планныг. Малчыннарның болгаш зооветеринария ажылдакчыларының эки организастаанындан ам 2300 ажыг хой тарыттынган. Ажыл чедиишкинниг үргүлүлеп турар.

Агарлаашкын озалдаан

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хал» совхозунуң Хендергеде 7 кодан хойларын сентябрьның ортан үезинде агарлап эгелээн. Таңды даанын мыынай эдээнде турар Хендергенин байдалынга хой агарлаашкынын ам чорудуп турар чорук улуг озалдаашкын болур.

Ам канчаар, агарлаашкын биртээ озалдааңда ону дүрген доозарынче күштү салып, агарлаан хойларны бораңныг, соок хүннерде ыжык черлерге тургузары, чамдык таварылгада муңгаш кажааларга киирери чугула.

О. ЛАМА.

АРТИСТ, РЕЖИССЕР

Бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувустуң найысылалы—Москвага 1934 чылда аныяк студент Лакпаның өг-бүлезинге кайгамчык улуг өөрүшкү болуп, оларның амыдырал-чуртталгазының аскежии — ооң уруг төрүттүнген. Ооң адын Сиин-оол деп адап алганнар.

Чылдар эртип-ле турган. Сиин-оол улгадып өзүп келген. Ол школага өөренип турда-ла ооң уран чүүлге ынакшылы хайныгып келген. Сиин-оол школаның шин бөлгүмүнүң идепкейлиг киржикчизи, талантылыг ойнакчы турган.

— Бир-ле катап хөгжүм-шиин театрының артистери В. Көк-оолдуң «Хайыран-бот» деп шиизи болурун өөрүмден дыңнаан, театрга чеде бердим. Театрның залын көрүкчүлер шыгырт долган болган, кижи олурар хостуг чер-даа чок. Көрүкчүлериниң эң-не мурнунга шала кырынга олуруп алган, ол шиини көрдүм. Шии төнген соонда школамче, бажыңымче чанар-даа хөнүүм чок болган. Залда сыңыыпас бүгү көрүкчүлер үнгүже чедир, демги-ле шии ойнап турган сценаже көрүп алгаш турдум—деп, Сиип-оол бир-ле катап өөрүнге ынчаар чугаалап олурганын дыңнаан кижи мен.

1950 чылда Ленинградтың күрүне театрының институдунга өөренип кирген. Бир дугаарында-ла ол «Балыкчы Багай-оол» деп бичии көргүзүг кылган, оозун амга чедир-ле өөрү утпастар.

Студент чылдарында Оюн Лакпаевич Сиин-оол бүгү талазы-биле талантылыг болгаш биче сеткилдиг, эш-өөрүнге дузалаарындан черле чажам дивес. Институтка өөренип тургаш А. Островскийниң «Көпеек чөк чораан акшаланы берген» деп шиизинде Елесканың ролюн ол тергиин эки ойнап күүсеткен. Шии артизи болурундан ангыда ырлаар, танцылаар талазы-биле концерттерге үргүлчү киржип, көрүкчүлерни ол магадаткан.

Институт дооскан соонда төрээн Тывазынга чедип келгеш, бодунуң эш-өөрү-биле бир дөмей шиитпирлиг болгаш улуг амыдыралдың оруунче кирипкен. Аныяк артист Оюн Лакпаевичиниң улуг чедиишкиннер-биле ойнаан ролдарын көрүкчүлер ам-даа утпааннар. Ылаңгыя «Эртине Булакта» солдат Кулубинни, «Бустуушкында» бай аристократ кижини, «Чорук чогуузун» деп шиида Андрейни, «Боттанган күзелде» Малдыкпанны дээш ооң-даа өске шиилерде. 1958 чылда бурят чогаалчының «Кажар Будамшуу» деп шиизинде Кажар Будамшуунуң ролюн кончуг эки ойнаан.

Оюн Сиин-оол Лакпаевич шии артизи болурундан апгыда, шии тургузукчузуу режиссер болурун кончуг күзеп чораан. 1958 чылда ол база катап Ленинградче өөренири-биле чорупкан. Ол анаа баргаш, Ленинградтың театр, хөгжүм болгаш кинематографияның күрүне институдунуң режиссер факультединге совет режиссер, ССРЭ-ниң улустуң артизи Л. Г. Товстагановтуң класынга өөренип алгаш, үшкү курсту чедиишкинниг дооскаш, амгы үеде Тывазында практикалап чедип келген. Аныяк режиссер М. Мунзуктуң «Эш директор» деп шиизин тургускан. Оюн Сиин-оол театрның коллективинге даянып алгаш, ук шиини чедиишкинниг тургускан. Өөреникчилериниң кышкы дыштанылгазында уругларга таарышкан «Кан билзекчигеш» деп шиини кончуг эки тургускан. Амгы үеде Виктор Розовтуң «Дең эвес демисед» деп шиизин тургускан, анда Митяның ролюн эки ойнаан.

К. САГДЫ.

Редакцияга ЧАГААЛАР

Бодалдар

Партияның программазында: «бүгү-ле чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга дээш» дээп сөстерни кайгамчык сеткил ханыышкыныңг номчуур кижи мен. Ынчалзажок кижи дээш сагыш салыышкын ам-даа чедир үнелеттинмейн турары кончуг хомудаачыг-дыр.

Ам Кызылдың төп кудумчуларында автобустар доктаар черлерде олурар сандайларны тургускан, чон аңаа «четтирдивис» деп чугаалаар апаар. Ынчаарга Каа-Хем суурже болгаш Оюн Курседи аттыг кудумчуда чоруп турар автобустарның доктаар черлеринде чүү-даа чок. Ол чорук бистерге, хоорайның чурттакчыларынга таарымча чок-тур.

Кудумчуларны чаагайжыдары хоорайның коммунал ажыл-агый черииниң кол хүлээлгези болур. Мен маңаа Май 1-зи аттыг кудумчуниң чаагайжыдылгазының дугайында каш сөс чугаалаксап тур мен. Чаашкын эрткен сөөлүнде бо кудумчуга чалаг кижи кылаштаары безин берге апаар, а автомашиналар бо-ла малгашта кадалгылаан турар. Мындыг кудумчуларны чаагайжыдары хоорайның коммунал ажыл-агый черииниң кол хүлээлгези болур. Мен маңаа Май 1-зи аттыг кудумчуниң чаагайжыдылгазының дугайында каш сөс чугаалаксап тур мен. Чаашкын эрткен сөөлүнде бо кудумчуга чалаг кижи кылаштаары безин берге апаар, а автомашиналар бо-ла малгашта кадалгылаан турар. Мындыг кудумчуларга чаагайжыдылгазынга ажыглаар болза кончуг-ла таарымчалыг шыкаш-тыр.

С. САНДАН.

Агарлаашкын болгаш тарып боозадылга

«Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырында агарлаашкын август 19-та эгелээн. Ук салбырга 9000 хойну кыргыыр ужурлуг. Сентябрь 12-ге чедир ында 4600 хой агарлаттынган, олардан бир хойга онаалтыр ортумаа-биле 500 грамм чедир агарны алган.

Кыргылда пунктуларын Манчүректе болгаш Көк-Тереките тургускан. Көк-Терекиң кыргылда пунктузунда электроагрегаттар-биле ажылдап турарлардан Топал хүн бүрү 54—56, Чангыс-Карыш — 40—50 хойну кыргыл, хүнүң-не 30—40 кг агарны ап, мурнакчылар болуп келген. Хөл хачызы-биле кыргыл турар 59 харлыг хоочун кыргыкчылар Хөртезин, Чөнүкпей олар аныяктардан халыш чок ажылдап, хүнүң-не улуг-норматын күүседип, 26—34 баш хойну агарлап турар.

Агарлаашкын-биле чергелештирында хой тарып боозадылгазы база чоруп турар. Сентябрь 11-ге чедир Манчүректе 1263, Көк-Тереките 1145 баш хой тарып боозадылганы эрткен. Ниитизи-биле ол салбыр 3600 хойну тарып боозадыр планныг, ону күүседир арга бар болуп турар.

Хой тарып боозадылгазы ышкаш малдың баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидиринге чугула ажылда ол бар чедиишкиннер-биле холбаштыр четпестер база илереп турар. Пунктуларда будүрүкчү кошкарларның күжү арган, ооң уламыңдан үредилериниң шынары багай болуп турар. Эдержилгеге белеткээрде оларны семирти азыраар ажыл кошкак болганын айытса чогуур. Хойжулар О. Назын-оол, О. Ортаноол ышкаш салбырыңг чамдык малчыннары чайын коданнарынга кошкарларны сула эдержилгеге ажыглап турганы тарып боозадылгага шаптыктаан. Оларның кадарган хойларының улуг кезии тарып боозадылгага кирбес ужурга таварышкан. Ол ышкаш салбырда чазын чазаттынмаан хураган кошкарлар хөй болуп турар. Ол ажылды мал эмчилери сула чоруткан.

Т. МОНГУШ.

Улуг-Хемде малчыннар

ТАРЫП-БООЗАДЫЛГА. Районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында хой тарып боозадыр ажыл түлүк үезинде. Сөөлгү хүнерге чедир ниитизи-биле 34 муң ажыг азы төрүүр бүгү хойнуң 65 хире хуузу тарыттынган. Бо талазы-биле «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтарда болгаш Жданов аттыг колхозта байдал организастыг чоруп турар.

ОН ТОС ТОННАНЫ. «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң Ак-Туругда хой бригадазының коллективи күрүнеге 18 тонна дүк белеткээр дээн хүлээлгезин 19 тонна кылдыр күүсеткен. Хой бүрүзүнден 3 кг чедир дүктү кыргып алган М. Доржу, С. Шактар, Д. Көк-оол, М. Тадаракпай ышкаш малчыннар бригадада хөй.

НИИТИНИҢ МАЛЫНГА. Жданов аттыг колхоз 10160 центнер сиген белеткээр планын 104 хуу күүсеткен. Кукурузаның иогаан массазындан силос салыр план база чедиишкинниг боттанган. Саваң белеткээр талазыбиле организастаттынган звенолар база багай эвес ажылдап турар.

ЧАШ-ТАЛ ФЕРМАЗЫНДА. «УТКАның 25 чылы» совхозтуң Чаш-Талда сүт-бараан фермазы сес айларда 1460 центнер сүттү сагган. Коллектив сүт будүрериниң чыл планын күүседир чоокшулаан. Ол ышкаш күрүнеге 1020 центнер сүт киирер чыл планын хуусаа беттинде ажыр күүсеткен.

М. ДАЛАА.

* * *

Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозтуң 17 кижилиг звенозу кашла хүннер иштинде 17,5 центнер агарны кыргып дужааганнар. Агарлакчыларның аразында хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турарлар хөй.

Хүнде 5 кг агар кыргыыр тургаш С. Оолак, К. Дөңгүрбей ышкаш чамдык эштер 15 кг агарны кыргып турар. Чаш уругларлыг хирезинде К. Анайбан, Д. Тайбың-оол, К. Серенмаа олар база үлегерлиг ажылдап турар.

Т. САНЧАК-ООЛ.

* * *

Улуг-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң 7 кижи составтыг ийиги тудугжу звенозу Кара-Булунчуң Дөргүн деп черде хойжу бригаданың кыштаанда бир улуг чаа хой кажаазының ханазын тудуп доозупкан, ооң ниити тудуун ам удавас бүрүн доозар. Хойжулар чурттаар бир чурттага бажыңын тудугжу звено айыткан хуусаазында бүрүн тудуп доозарыбиле үзүктел чок ажылдап турар.

К. ЯҢМАА.

Зоотехниктерден негээлиңер

Мал тарып боозалыр ажылды «Искра» колхозтуң баштаар чериндээ, мал ажылының түскай эртемниглери-даа мал ажылында чугула кампания деп санап турары шын. Ынчалза-даа херек кырында байдалындыг эвес болуп турар.

Колхозта хой тарып боозадыр ийи пунктуну тургускан. План ёзугаар 5975 хойну тарып боозадыр турган болза, сентябрь 1-ге чедир чүгле 1109 хойну тараан. Бо ажылды чорударының чугула үези август ай турбуже, мону мынчаар сонгаарлатканының ужурун колхозтуң зоотехниктери эштер И. Конгар, М. Достай-оол харыылаза чогуур.

Ол ышкаш 295 инекти тарып боозадыр деп планнаан, сүт-бараанның үш фермаларына тарып боозадылганын үш пунктуларын тургускаш, оларга ажылдаар кылдыр ферма эргелекчилери Кавай-оол, Бириң-Саңда, Назытты оларны түскай өөредип каан турунда, чүгле 150 ажыг инекти тарааннар, ылаңгыя эш Бири-Саңда бо ажылының талазы-биле шоолуг шимченмээн.

Зоотехниктерниң шуут харыылаар ажылын күүсетпес, олутпай чоруубиле хойжу бригадаларның бригадирлери болгаш бүгү хойжулар амга чедир канчап эптежип келген чоор? Зоотехниктерден шыгыы негеддени салып тургаш, бо ажылды шулуудадыр болза чогуур.

Х. ДОРЖУ.
Чөөп-Хемчик район.

Малчыннарның уруглары бүрүн өөренип турар

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң Бора-Шайга 125 олуттуг чаа школа бо өөредилге чылы-биле кады ажыттынган. Бора-Шай малчыннарының өөренир назылыг уруглары шуптуу школада хаара туттунган.

К. КҮДЕР-ООЛ.

ХАН БАЗЫЫШКЫНЫ УЛГАТТЫРАР ААРЫГ БОЛГАШ ОНУ БОЛДУРБАЗЫ

Бо аарыгны билириниң мурнунда чүрек, хан-дамыр савалары — нерви системазы деп чүл дээрзин, оларның аразында харылзаазын тодарадыры эргежок чугула. Чүрек дүгайын, чүректиң ажылдаарын, ооң шимчээшкинин кижи бүрүзү миннип билир-ле болгай. Кажан дүрген кылаштаанда, кортканда, амыраанда улус «үё, чүрээм, чүрээм шакпыланды, чүрээм дүргедеди» дээп боттарының байдалын чүрээниң шимчээшкини-биле тодарадып, илередип турар, а чогум чүректи чүү чүве шимчедип турарыл, ооң чамдык таварылгаларда дүргедеп, диртилдир согарынын ужуру чүа? деп чүвени кижилер билбейн турарлар. Бөдүүн-биле чугаалаарга, чүрек дээрге кижиниң мотору болур. Ооң ында чүректиң шын, чөптүг ажылдазы хан-дамыр саваларының шын, чөптүг. турүштуг бойурундан улуг-биле хамаарыжыр. Хан-дамыр савалары кижиниң бүгү маға-бодун өстүп дамырындан эгелээш, каракка көзүлбес азарганчыг бичии дамыржыгаштар болуп тараан. Бис оларның ажык-дузазын чүгле олап хан эргилип турар деп билир бис, а чогум ханның хандамыр савалар-биле шын, чөптүг эргилеринге ооң ында чүү барыл деп чүвени эскерип, миннип, билип ыыдавайн турар бис. Кажан бис кортканывыста, азы кончуг хүндүлээр киживисти хенертен көргенивисте «арным изиш диди», «эъдим соолаш диди» дижир бис, а чогум чүү чүве бистиң арнывысты изиннедип, эъдивисти соолаңнадып турары ол деп эң чугула чүүлдү эскерип билбейн турар-дыр бис. Ынчангаш чүректи ажылдадып, хандамырларны чогуур хемчээлинге түдүп турар, оларның иште-биле ханның канчаар эргилерин шын башкарып турар чүве болза нервилер, кижиниң нерви системазы болур. Баш мээзи, оорга чүнү, олардан адырланып үнген кижиниң эътмага бодунда кыдыг-часпар чок кылдыр тараан нервилерни шуптузун катай кижиниң нерви системазы деп адап турар. Нервилерниң иштинде чамдызы чүректи дүргедедип, чамдызы оожургадып, а чамдызы хан-дамырларны чыырылдырып, азы херилдирип турар. Кижилерниң ажыныл, хорадаарыдаа, томаанныг, оожум болуру-даа нервилерниң ажыл-чорудулгазындан хамаарыжыр. Нервилерниң шак шиидыг ажыл-чорудулгазы таарышкак, үүлдешкек болурга кижи кадык, омак-сергек, ажылгыр болур болгаш ажынып, хорадавас, хей черге-ле нервилерниң күжүн чарыгдавас, оожум, томаанныг болур. Кортканывыста «арным изиш диди», «эъдим соолаш диди» дээривис, чүректиң диртилзээри, согары, эскеда бистиң чамдык байдалдарывыс, чижээ, ажынарывыс, амыраарывыс, ыглаарывыс, мунгараарывыс, өткаа холувус дээптерге тырта хаапгарывыс, азы «ол чалгаа, бо кежээ, томаанныг, азы ажыныычал кижи» дээривис шупту-ла нервилерниң ажылы, кижи бүрүзүнүң нерви системазының шынарын айтып турары ол.

Хан базыышкының улгаттырар аарыг—кижилерниң нерви системазының баксыраарындан тыптыр аарыг болганда совет медицина эртеми чамдык кижилерниң бодап турары ышкаш аңаа-ла «хан хөрээзэр» аарыг эвес, а кижилерниң угаан-медереди-биле хамаарышкан аарыг кыдыр көрүп турар. Ынчангаш хан базыышкының улгадыр чоруу—кижилерниң сагыш-сеткил талазы-биле ундарап баксыраанындан, качыгдалга таварышканындан, угаан-биле эмин эрттир тургузу ажылдаанындан тыптыр.

Бо үстүнде чугааны шынаыдып турар чижектер кайы көвей. Чижээ: Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Ленинград хоорайны немецтер бүзөөлеп, ооң чурттакчы чонуунуң сагыш-сеткилин үргүлзүүн бергедээшкинниңге 2—3 ай түдүп келгенинiң түңнелинде аңаа ынчан турган кижилерниң хөй кезии хан базыышкыны улгаттырар аарыгдан аараан болган.

Ооң ында база бир мындыг чижек. Чоокта чаа Чөөн-Хемчик районнуң Баян-Талага меңээ шинчидип келген аарыг кижилерниң аразында хан базыышкыны улгадыр аарыгдан аараан кижилер база бар болду. С. Монгуш —ам 52 харлыг. Ол ийи-үш чыл бурунгаар кандыг-даа аарыг чок, кан-кадык чораан. Энир чылын ооң ийи-ле оглунуң бирээзи озал-ондактыг таварылгадан өлген. «Аттыг халап боор, эмчи. Кончуг чараш, кан-кадык, мөге-шыырак оглум хей черге-ле ынчан барган болбазыкпе. Кара черде чырык-даа чок, шуут угаан-сагыжымга чүве кирбеес-тир. Ооң бээр-ле бажым аарыыр, баш дескинер, уйгу читкен, кулак дагжаар, карак шокараннаар, уттуучал, чүрээм дүргедээр апарган кижи-дир мен. Эмчилер эмнеп-ле турар. Чүгээр болур-ла, база катап кирип кээр аарыг-дыр ийин. Силерден бо дугайында сүмелерин чүү айтырар бодаан кижи мен ийин, эмчи» деп ол чугаалады. Оглунуң дугайында чугаалааш, ам безин карактарының чажы төктүп орар. Бо чүл дээрге, улуг качыгдалга таварышкаш, нерви системазы суларап, баксыраарга, сагыш-сеткил салдынарга ооң ханының базыышкыны улгадып, аарый бергени ол деп чүве билдингир. «Ам канчаар, болган таварылганы дедир эгидип, ооллу диргизип алыр арга бар эвес. Эмин эрттир сагышсыравайн, ажыл-агый, амыдырал-биле чардыгыш, ол качыгдалыңарны сагынмас болза эки-дир ийин» деп мээң сүмемни ол чөпсүнген кижи, а бир эвес качыгдалдың сагыш-сеткилин үргүлзүүн

кижилерге бир дугаарында-ла ажы-бүрү качыгдалдардан адырлыры чогуур сүмелерни кылыры, угаан ажылын кылырының, чемненириниң, удуурунун, күш-культура кылырының чурумнарын сагыры, арага аймзан ижерин хоругдаар, таакпы тыртарын соксадыр болгаш өг-бүлеге-даа, ажылдап турар черинге-даа ону ажыңдырбайн, азы аңаа таарымча чок сөстер чугаалаар чоруктарны болдурбазы, ээ чугула соруга болуп, база бодун ажынмас дээш быжыг туттунары—эмнээринден-даа артык дүрген дузалаар деп чүвени совет медицина сөөлгү үеде херек кырында шенелделерден тодараткан.

Моон чижээнге бисте (Кызыл эмнелгелериңде) эмнедип, хайгаарал турар аарыг кижилерни киириштирин болур. Чижээ: Б., Б. база Л. Кызыл хоорайда ажылдап турардар. К. биле Б. өлүп каш чылдарда улаштыр аарыг келген. К-ны эмчилерниң сүмези-биле эрги ажылдап турган черинден угаан-биле ажылдарынга чиик ажылдыг черже шилчиткен. Б. болза дүн-хүн дивес угаан-биле ажылдаар кижи болганда эмневишаан ажылдарын чүрүмчүткан, үдуурун таарыштырган дыштанылганы чөп ажыглаанының түңнелинде ам К.-даа, Б.-даа колдуунда кадык апарган эки ажылдап турардар. Л. эмчилериниң сүмелерин чөп ажыглавайн турганыңың ужурундан эмир чылын-на баш мээзинче хөй чүгүрген, ол чүве безини чугаалай албас, бир чартыы билиннее кижи болу берген, ам республика эмнелгезинде эмнедип чыдар. Хан базыышкыны улгаттырар аарыгның баш мээзинче, азы чүрекче хан чүгүрер уржуу эң-не айыылдыг болгаш эмнээрге безин шоолуг дуза бербейн турар.

Ынчангаш бо аарыгдан аарыг кижи аарыгны болдурбас дээш эмчиниң аңаа чугаалаан сүмелерин шын сагыш, бодун ажындырбайн, ынзыбүрү бак чүве бодавайн, эмчи-биле үргүлчү сүмележин, аңаа шинчидип ап турары эргежок чугула.

Эмчи **Д. КУУЛАР.**

КОСМОС ОРУКТАРЫ—ТАЙБЫНЫҢ ОРУКТАРЫ

ВАРНА. СЭТА-ның түскай корреспондентизи Л. Маркелованың дамчыдып турары болза:

Космосту шинғәдип алырының үези бойдустуң дүрүм ёзугаар болуп турар чүүлдерин илередиринге, бистиң планетада чурттап турар улустарның күзел-соруунга болгаш эргежыктарынга ол чүүлдерни чагырып алырынга кызыгаар чок чаа аргаларны ажыдып турар. Астронавтиканың делегей федерациязының чыл бүрүде чыылдырып турары бо чаа артем профессиязының төлээлекчилериниң ужуражыышкыннары Октаргайны шинғәдип алыр талазыбиле өзүп турар кады ажылдажылганың чайынанчак илергейлээшкини болур.

Сентябрь 24-те Варнада байырлалдыы-биле ажыттынган астронавтика талазы-биле 13-кү делегей конгрези Октаргайның чажыттарын шинчилээриниң чугула айтырыгларының талазы-биле бодунуң тодаргай сөзүн сөглээр ужурлуг.

Конгресстиң ажыттынганы корабль тудугжуларының культура Бажыңының залын чүс-чүс кижилер долдур олурупкан. Янзы-бүрү чурттарның эртем ажылдакчыларының төлээлери, хөй санныг аалчылар, журналистер олуттарында олурупкан.

Астронавтиканың делегей федерациязының оралакчы президентизи көскү болгар астроном Н. Бонев хуралды ажытkан. Оон дараазында Болгарияның Улус Ресубликазының Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы, конгресстиң организастыг комитединиң даргазы Иван Михайловка сөс берген. Болгар чазактың болгаш оргкомитеттиң мурнундан изиг байырны төлээлерге болгаш аалчыларга ол чедирген. Совет космонавт Г. Титовтуң Варнага чедип келгенинге болгаш конгресске киржип турарынга сеткил ханыышкынын И. Михайлов илергейлээн. Конгресске келири-биле америк космонавтарны чалаарга херекке албайн барганынга хараадаашкынын ол оон-биле кады илергейлээн.

Оон дараазында Астронавтиканың делегей федерациязының президентизи Лесли Шеперд чыылганнарга чүве чугаалаан.

Баштайгы пленарлыг хуралга Болгарияның Эртемнер академиязының президентизиниң хүлээлгезин күүседип турар Любомир Крыстанов база байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Совет космонавт Г. С. Титовтуң чедирген байырын чыылганнар адыш часкаашкыны болгаш йөрээлдер салыышкыны-биле уткаан.

Аян-чорук эгелээн

ВАРНА. (СЭТА). Делегейниң астронавтика талазы-биле конгрезиниң Варнага ажыттынарынга киришкен Г. С. Титов Болгарияга аян-чорукту сентябрь 25-те эгелээн. БКП ТК-ның политбюро кежигүнү, Болгарияның Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы армия генералы И. Михайлов болгаш Софияда совет элчин Г. А. Денисов олар совет космонавтыны үдеп чоруурлар.

Тырново хоорайга муң-муң ажылчыннар, шериг албанныглар, школачылар болгаш кооператорлар алдарлыг космонавтыга байыр чедиргеннер. Олар оон машиназынга дириг чечектерни эндере салып турганнар.

Г. С. Титов Тырново хоорайдан Габрово хоорайны таварты Столетовтуң бединче болгаш Шипка артынче чорушкан.

Г. С. ТИТОВ— Варнаның хүндүлүг хамаатызы

ВАРНА. (СЭТА). БКП ТК-ның политбюро кежигүнү, Болгарияның министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы армия генералы И. Михайловтуң болгаш совет элчин Г. А. Денисовтуң уделгези-биле совет космонавт Г. С. Титов сентябрьның 24-те үүнүң ийиги чартыында, капитализмге болгаш фашизмге удур демиселге өлген, Варна крайның демиселчилериниң пантеонунга — тураскаалынга чечектер салган. Бирги космонавт Ю. А. Гагариниң тарып олуртkан ыяштары-биле кожа пөш шетчигешти ол тарып олуртkан.

Кежээ хоорайның болгаш округтуң партия база хөй-ниити организацияларының активтери-биле космостуң маадыры ужурашkан. Г. С. Титовту Варна хоорайның хүндүлүг хамаатызы кыдыр чарлаар дугайында хоорайның улус чөвүлелиниң күүскомунуң шиитпирин Варна хоорайның улус чөвүлелиниң даргазы Н. Бояджиев нөмчаан болгаш тураскаалдыг демдекти аңаа тывыскан.

БКП-ның Варна хоорай болгаш Варна округ комитеттериниң бюролары совет космонавтыга алдар болдуруп шайлалга кылган.

Шиитkени

ПАРИЖ. (СЭТА). Фашистиг диктатор Франконуң онза шериг чөвүлели Мадридка болган бодунуң хаарлыг хуралынга Роман Ормасабальды чээрби чылда болгаш Грегорио Родригести он чылда кара-бажыңга хоргудаар деп шиитkен. Испаниняның Коммунистиг партиязының ол көскү ажылдакчыларын франкочу эрге-чагыргалар «коммунистиг ажыл-чорудулгазы» дээш база «шериг тура халыышкынын» белеткээн деп буруудадып турар.

От-биле ойнаары айыылдыг

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сентябрь 24-те АКШ-тың конгрезиниң төлээлекчилер палатазы 150 муң курлавыр шериглерни чиңгине албаға келдиртир, а ол ышkаш чепсектиг күштерге чиңгине албанның хуусаазын 12 айга болгаш шериг белеткелиниң хуусааларын уздыр дугайында тускай бүрүн эргени АКШ-тың президентизи Кеннедиге тыпсыр дугайында резолюцияны бадылаашkынның хөй нуруузу-биле чүүлдүгзүүп хүлээп алган.

Резолюцияны чугаалажып көөрү дайын калчаараашkынының байдалынга эрткен. Конгресстиң кежигүннери, Кубага бүзээлээшкин болгаш чепсектиг интервенция-биле кыжанмышаан, боо-чепсекти ажыглаар деп ажыы-биле чулчуруп турганнар.

„КАРА БУЛУТТАР АРЛЫ БЕРГЕН"

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иран Азербайджанда болгаш чурттуң сонгубарының районнарында аян-чорук кылып чоруп турар Иранның шахы Мараге районга доктаараан. Шах кооперативке барып, ында трактор парыгын көрген. Совет Эвилелинден Иранга берген 250 трактордар кооперативте бар.

* * *

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Радио дамчыштыр чүве чугаалап тургаш, Иранның премьер-министри Аалям Иран биле Совет Эвилелиниң аразында харылзааларның экижип турары-биле холбаштыр күзел ханыышкынын илергейлээн. Каттышkан Нациялар Организациязының Уставының принциптерин болгаш бодунуң хүлээлгелерин сагырынга, а ол ышkаш кожазы чурттар-биле чаагай сеткилдиг харылзааларны хевээр артырарынга үндезилеттинген шахиншахтың политиказын чорударын Иран үргүлчүлээр дээрзин премьер-министр чугаалаан. Бистиң сонгу кожавыс-биле харылзааларга турган кара булуттарның арлы бергени билдингир болгай деп премьер-министр немей чугаалаан. Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазаа бистиң сөөлгү нотавысты сонгаарладыышкын чокка хүлээп алган.

Бодунуң эвилелчилеринге хамаарыштыр алган хүлээлгелеринге Иран шынчы болуп артар деп премьер-министр база медеглээн.

Көрей Улус-Демократтыг Республикада чурттаргa тудуу дыка калбарган. Бо чылын хоорайның болгаш кадзының ажыл-ишчилери 200 муң чурттаргa бажыңнарын алыр. Чурттаргa бажыңнарының тудуунга эрткен чылдыындан бүдүн чартык катап хөй акша-хөреңгилерни үндүрүп берген.

ЧУРУКТА: Консун ажылчын районда чурттаргa бажыңнарының тудуу. Фото ЦТАК-СЭТА-ныы.

Орус дылдың даштыкыда сурагжааны

МОСКВА. (СЭТА). Даштыкы чурттарның дээди өөредилге черлериниң орус дыл башкыларының ийиги делегей семинары бодунуң ажылын ай дургузунда үргүлчүлеп келгеш, Москваның күрүне университединге сентябрь 25-те дооскан. Семинарга Австрияның, Австралияның, Бельгияның, Грециянның, Голландияның, Данияның, Италиянның, Франциянның, АКШ-тың, Швециянның болгаш өске-даа чурттарның төлээлекчилери киришкен. Совет көскү эртемденнер оларга лекцияларны нөмчуп берген. Семинарның киржикчилери даштыкы чурттарда орус дыл башкылаашkынының дүржулгазын солчуп, лингивистиканың болгаш өөредилгенин чугула айтырыгларын чугаалажып көрген.

Кичээлдерниң доозулганы-биле холбаштыр даштыкы аалчыларга даштыкы чурттар-биле найырал болгаш культурлуг харылзааларның совет ниитилелдериниң Эвилелиниң даргазының оралакчызы Е. В. Иванов, доцент Г. И. Рожкова болгаш өскелер-даа байыр чедирип, чүве чугаалаannар.

Дархан—келир үениң району

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Улуунуң талазы-биле МАР-ның ийиги үлеттүрлүг хоорайын чоокку чылдарда Дарханның районунга тургускан турар. Совет Эвилелиниң дузалаамчызыбиле аңаа 1961—1965 чылдарда күүлүг ТЭС-ти, элеваторну тудар, хөмүр шахтазын ажыглаллга киирер, чаа демир орук шугумун, бедик күжениишкин шугумун салган болгаш өске-даа үлетпүр черлерин кылган турар. Ол чаа экономиктиг районның тургузарынга Совет Эвилелиниң 10 ажыг эртем-шинчилел институттары киржип турар.

Дархан хоорайның тудуушкунунга Моолдун янзы-бүрү булуннарының аныяктары, улус армиязының дайынчылары болгаш хөй санныг совет тускай эртемниглер идепкейлиг киржип турарлар.

КЫДАТТЫҢ ЭКРАННАРЫНДА

ПЕКИН. (СЭТА). Чер бөмбүрзээниң беш диперинин 900 даштыкы фильмнерин чурттуң хосталганының соонда кыдат дылга очулдуруп үндүрген. Синьхуа агентилелдин дыңнатканы-биле алырга ам Азияның, Африканың, Латин Американың чурттарындан болгаш өске-даа чурттардан фильмнер Кыдатта кээп турар. Бо фильмнер ол чурттарның улустарының амыдыралын, хамаарышпас чорук, тайбың болгаш аас-кежик дээш оларның демисели көргүзүп турар. АКШ-тан, Англиядан, Франциядан, Италиядан болгаш ГФР-ден келген депшилгелиг фильмнерни көргүзүп турар. Толстой, Шекспир, Достоевский, Пушкин, Шиллер оларның болгаш делегейниң чечен чогаалының өске-даа классиктериниң чогаалдарыбиле тургускан фильмнерни кыдат дылга очулдуруп үндүрген. Кыдаттың дыка хөй хоорайларының болгаш суурларының кино көрүкчүлери кыдат дылга очулдурганы «Ленин Октябрьда», «Боолуг кижи», «Чапаев» болгаш өске-даа совет фильмнерни көргеннер. Чаньчуньда болгаш Шанхайда ийи киностудиялар фильмнерни кыдат дылга очулдуруп турар.

Уттундурбас ужуражыышкыннардан

ИЕНИҢ ЧҮРЭЭ

Ие херээженнер! Кижиниң аас-кежиниң бедик, чаагай идеалы дээш, изиг, саттынмас шын дээш демиселчилер болур эрес маадыр, туруштугларны — чеже ындыг оолдар, кыстарны силер кижизитпээн чүве дээр! Солдат хептерлиг базып, хоорайларны тудуп, далай дүвүнден нефтини казып, алмаздарны дилеп тып чораан чеже оолдар, кыстарны силер кижизитпээн чүве дээр!

Ынчаарга оларга үүреткин баштайгы ыыткыр согуушкунун ким бергенил? Ону ие кижи берген. Черге баштайгы базымны кылырын оларга ким дузалаан-ы?— Ава! Баштайгы сөстү сөглептеринге, чаш уругнун баштайгы карааның чажын соксадыштарынга, баштайгы шынны билип алырынга, баштайгы маадырлыг, эрес-дидим үүлени бүдүрүптеринге ким оларга дузалаанып? База-ла ава болгай...

Чоокта чаа база бир ийи аваны: Анна Алексеевна Николаеваны болгаш Феодосья Касьяновна Поповичини делегей билип каан. «Восток-3» болгаш «Восток-4» деп космос корабльдерин оларның оолдары башкарып чораннар болгай. Харын-на оларның оолдары бистиң Төрээн чуртувустуң сылдыстарын Октаргайның сылдыстарынче кодуруп үндүре бергеннер...

Бо бүгүнү сактып келгеш, база бир херээжен кижиниң дугайында, бир совет ава дугайында чугаалаксаан кижи мен.

Колхоз тургузуу бистин амыдыралывысче быжыы-биле синип кирип турар үеде, үжен чыл бурунгаар ол таварылга болган. Бодунуң ачазы, көдээ Совет даргазы кижи кулактарны чажырып турар-дыр деп чүве пионер Павлик Морозовка биддине берген. Ол дугайын Павлик көдээ Советтиң кежигүннеринге чугаалапkан. Оон соонда хоралыының талазы-биле кижи дыңнап көрбээн херек үүлгеттинген, чүл дээрге: Павликти оон бодунуң ачазы өлүрүп каан. Павликтиң бичии дунмазы Федяны база өлүрүп каан.

Ол дугайын бүгү чурт улуг килең-биле, аарышкы-биле билип каан. Павлик Морозовтуң ады оортан бээр пионержи маадырлыг болурунуң, саттынмас шынчы болурунуң демдээ болу берген.

Павликтиң авазы Татьяна Семеновнага ол бүгүнү чурттап эртери чиик эвес болган, ынчалзада оон бодунга артып калган оолдарын кижизидер болгаш бодунуң амыдыралын чүс-чүс болгаш муң-муң бичии уругларның херээнге, бичии ленинчилернин херээнге бээр күштү ол тып ап шыдаан.

Ынчангаш, Татьяна Семеновнаны көруксей бергеш, Алупка хоорайга чурттап турган олче чорупkан кижи мен.

Бир каът, соңгаларының чаактарын угуулзалап каан, хериминиң эжии чавыс бажынны мырыңай чазаглыг орук чанында тудуп каан болду.

Кажаа иштинче кире бердим. Кайда-даа, чүү-даа чок.

Азыгже эргиле бергеш, чайгыыш көрүп кагдым. Чолдак чүвүрлүг, ак пөс бөрт кедип алган бичии оол ында чайганып олур.

Демги оолдан маадыр пионер Павлик Морозовтуң авазы Татьяна Семеновна мында чурттап турар бе?—деп айтырар деп чорумда, кара юбкалыг, ситец пөстен даараан хөйлен кеткен херээжен кижи көстүп келген. Арны элээн дырышkылай берген, карактарын көөрге, кырын улгатkаны салдар болбаан чүве дег, аажок чырык. Оон ол хүлүмзүрүпкеш, чугаалай-дыр:

— Экии, оглум!

— Экии, Татьяна Семеновна!

Ол херээжен кижи демги бичии оолче көргеш:

— Ой Павлик, ам база хаваан үстүрүп алдың бе?—дидир.

Оол хаваан дуглап алды.

— Павлик деп бо ким боор—чээнинер бе?—деп айтырдым.

— Ийе. Чээним-дир.

Оон дугайында чугаалажы бергенивиети Павлик дыннап каан. Чайгаашkындан дүшкеш, ол биске чедип келди.

— Пашка-тыр мен — дээш, холун суна-дыр.

— Экии! Экии, бичии Павлик Морозов!

Оолдуң хавааңда кызыл демдек бар болду.

— Хаалга тудазынга барып үзер ындыг кижи-дир ийин—деп кырган-авазы чугаалайдыр.— Ону уттупкаш, хүннүң аңаа үзер-дир.

— Ажырбас он — деп мен ындыг мен.— Хаалга тудазындан бедик кылдыр өзе берген шаанда аңаа үспес апаар он.

Оол ону билип каан, каттырыпты. Татьяна Семеновна база хүлүмзүрүй каапты.

Дээвиири ындыг бедик эвес, серииниң сүргей өрээлде олур мен.

Стол кырында чагаалар, телеграммалар-ла хөй.

Мырыңай мээң мурнумда ханада Павлик Морозовтуң тыртырып каан улуг чуруун делгээн тур. Павлик хырганныг бөрт кеткен, пиджакты, хөйлеңи ак, кызыл галстук багланып алган. Ону бистин канчаар билиривис — ол-ла хевээр.

Татьяна Семеновна мээң дужумда олур. Оон чугаазы оожум, чамдыкта ыыттавайн барып, арнын адыжы-биле суйбагылаар-даа.

— Ынчаарда аажок аарып турган мен. Ур ааранаан мен оглум. Эмнелге черинге чыдып турдум. Черле орталанып, сегип чадап турган мен. Эмчилер Уралдан өскээр көже беринер деп сүмелээн. Бичии оолдарым-биле кады бо Крымда чурттай бергеним ол-дур. Павлик улуг оглум ол болгай.

Татьяна Семеновна үр-ле ыыттавайн бааргa, мен аларын чагааларны, телеграммаларны тутkулап көрдүм. Олар — чүс-чүс...

— Павлик менээ тарылга черинге дузалап — аът чедип берип чорду. Шылай бээримге, ол аңдазынны тутkаш туруптар, а мен аът чеде бээр чордум. Ынчаар халажып чер андарар бис. Сигенни база ийилээн кезер бис, бичиилеривис дырбаштаар. Уругларым-биле аажок ядыы чурттап чораан бис.

Павликтиң чуруунче база капап көрдүм.

— Бүгү назынымда бижик билбес хөлечик чордум — деп ава уламчылай берди. — Павликтиң тырттырган чуруу безин менээ чок турду. Чангыс-даа ону чурукка тырттырып алыр акшалыг турган эвес мен.

— А бо чурук кайыын чоор? — деп кайгай бердим.

— Чурук бе? Менээ ону «Пионерская правда» солуннуң редакциязы кылып берген чүве. Ынчаарга чурукту бистиң суурнуң оолдарын дамчыштыр Аксинья кадайдан ап алганнар чораан. Ындыг кадай биске турган чүве. Эге класстарның школачылары бүгү класы-биле тырттырып алган чуруун ол кадай камнап ап чоруп-тур. Оларның аразынга Павлик база бар болган. Чурукка тырттырганнарның бетии мурнунга кулактарның оолдары тургулаан, чүге дээрге олар байлар болгай. Ынчаарда кулактар бызыг тургулаан. А мээң Павлигим болдунуң багай хеви-биле эң-не артында болган. Харын демги редакция оон бодун ол чурuктан чаасkаандырзын аде тырттырган, улгаттырып бергени ол. Демгү ол чурукка Аксиньяның чээннери бар турган чүве-дир, харын ынчангаш ону камнап, кымга-даа бербейн чораанy ол.

Павлик кызыл галстук багланып алыpга, адазы ону бак соглеп, комиссар деп адап турганын утпаан мен. Ынчаарда ол комиссар он үш харлыг-ла болгай.

Маңаа Татьяна Семеновна ыыт чок барып, улуг тынды.

— Силерни мырынай чаа Днепропетровскиден келген деп менээ чугаалаан чүве — деп айтырдым.

— Ийе, ындыг. Интернатче уруглар мени чалаан. А мен белеткенип алгаш, ынаар чорупkан мен.

— Силер ынчаар хөй чоруп турар силер бе?

— Хөй-хөй, оглум. Чоокта чаа кур черге чордум. Ында Павликке тураскаал тургускан. Чедип келинер деп мени аажок дилээннер де. Воронежке. Орёлга база чордум.

Тургаш, өрээлдиң булунунда турар столга чеде бердим. Ол стол кырында хөй-ле янзы-бүрү чүүлдер бар.

Ыяштан кылган нарын хааржакчыгаш. Календарь салыр чүүл. Владимир Ильич Ленинниң чуруун ол хевээр даараш, төгерик хоозa делгеп каан. Павликтин бодунуң хевирин гипс-биле тудуп каанy база бар.

Татьяна Семеновна база-ла столда баарды.

— Мону шуптузун бичии уруглар белекке берген чүве. А бо — Румыниядан келген — дээш, янзы-бүрү өөнүг саважык көргүстү. оон иштинде инелер болгаш удазыннар бар.

Сапыктарлыг, кызыл аржыылдыг, мурнуу чарыын угуулзалап ойган хептиг ойнаарак тур. Венгриядан келген.

— Артекке чоруп чорумда бир бичии уруг менээ чедип келгеш: «Авай, менде чүү-даа чок-тур, бо тунну ап алып көр» диди деп Татьяна Семеновна чугаалай-дыр. Ол бөдүүн түн база-ла стол кырында чыдыр. Оон Татьяна Семеновна менче тырттып каан чурук сунгаш:

— Павликтиң дунмазы Рома бо-дур — дей-дир.

Чурукта довурзак кеткен оол олур, каттырган. Чазадып алган чирбектиг, чаагында кара меңчигештиг.

— Дайын өйүнде разведчик чораан кижи. Ону аары-биле балыглаан. Маңаа. Алупкага кээп, дөртен алды чылда өлүп калды. Аажок аар балыгланган. Тынын алыр арга чок турган. Оон комсомол биледи-биле үргүлчү комсомол райкомунче чүгүрүп, оон дадыырын төлеп чоруп турдум. Ону ол менээ дагыып турган. Болу тура албас чыдар турду. Ынчаарга бо — Алеша-дыр — дээш, өске бир чурукту Татьяна Семеновна көргүзе-дир, ужар-чүүл улузунун хевин кеткен оол болду.

— Бичии Павликтин адазы олдур — деп чугаалай берди. — Ужар чүүлге техник болуп албан хаан турган. Дайын соонда оон халашkан, ам Алупкада ажылдап турар.

Оон Татьяна Семеновна элээн ыыт чок олур.

— А мен база дайынны көрүп каапkан болдур мен ийин, оглум. Волгага четтим. Балыгланган дайынчыларга онгуларже суг чедирип берип турган мен, оларны боолаашkынның адаа-биле көдүрер чүве-биле алгаш чоруп турдум. Бодум база балыгланган мен.

Ол уагалы берген, сыны узун херээжен кижиже топтап алган көрүп олурдум: амыдырал аңаа берге салым онаашkан. ынчалза-даа ол ону тиилеп үнген.

— Кайа балыгланганынар ол?

— Аңаа-ла. Волгага, оглум. Снаряд бузундузу таваржы берген.

Бир-ле кижи ажик соктай-дыр. Оон айтырды:

— Болур бе?

— А-а. Клава бе. Кир-кир.

Почтачы уруг кирип келген.

— Чагаалар эккелдим... Бо...

Татьяна Семеновна чырыкче чоокшулады олуруп алгаш. чагаа хаптарын көрүп эгелээн.

Мен база бир чагаа ап алдым. Келген черин көөрүмге. Болгариядан болду.

— Номчуп берем. оглум. ындыг чагааны кайын билир мен.

Чагааны часкаш. шыдаар-да шаам-биле номчуп. ону очулдуруп бердим. Ында бижээни:

«Эргим авай! Болгарияда чурттап турар бис. 3-кү класста өөренип тур бис. Бистиң дружинавыс Павлик Морозовтуң адын эдилээн. Биске аалчы болуп чедип кээп көрүнер. Кончуг дилеп тур бис».

Татьяна Семеновна чаагындан адыжы-биле даянып алган дыннап олур. Соңга өттүр кажаа иштинде чайгыыш маажым дагжан тур: ында демги бичии Павлик Морозов чайганып турары ол.

Михаил КОРШУНОВ.

Таварылга

„Аалчы" мажаалай

«Кызыл партизан» совхозтуң хаваи фермазынга «аалчы» мажаалай чедип келгеш, 10 хаваи оолдарын базып каапkан.

Даартазында кежээ таварылга болган черге милицияның лейтенантызы эш Сат, анчы Оюн Лаңзы олар чедип келгеш, адыгның кажааже кирген черин тодаратkаш, мажаалайны манааш олурупkаннар. Чазыйлаан адыг дүне база катап келгеш, кажааның ийи клетказын ажыр халаашаваи деспизинде чемни ийи-үш чалчыдыр пактаашаваи, амданы багай болганы ол чүве ийикпе, улуг кажаада хаванiарже кирер улуг базыпkан.

Лейтенант Саттың чанынга мажаалай келгеш, дараазында клеткаже кирери-биле ийи бут кырынга туруп келгенде оон тас колдуунче пистолет-биле ийи улаштыр боолапkан. Адыг ойта барып лушкеш, кирип келген клеткаларын дөгерезин ажыр халаашаваи, ыңай болган, а эртен көөрге кажаадан 7 метр черде өлген чыткан.

С. БЮРЮННЕЙ.

Бруцеллёзтан камгаланыңар

Бруцеллёз — халдаварлыг аарыг. Ол колдуунда-ла хой, өшкү, өнек малдардан кижиге халдаар. Аарыг малдардан алган сүт болгаш сүттен кылган продуктуларны ажыглап турган бруцеллёзтан кижи аарый берип болур. Ол ышkаш аарыг малды ажаап, чемгерип, саап турар үеде бээ бруцеллёз кижиге чыпшыныл болур.

Бруцеллёзтан аарыыр чорукту болдурбас төлээде, чүнү билзе чогуурул?

Малды ажаап азы саап турар үеде кижилерге бичии-ле шыйбак азы балыг тыпты берзе доп-дораан иод-биле чаапkаш, шарып алыңар.

Мал аарый бергенде, ыламгыя ара салыпkанда ол дугайын мал эмчизинге дыңнадып, оон сүмезин алыңар.

Ара салган мал оглун холунар-биле тутпаңар, оон кежин сойбаңар.

Чурттаалга бажыңынга быжааларны, хураганнарны тургуспаңар. Бажың иштинче мал өдээ киирбеңер. Ажылчын хевинерни бажынга экжелбейн даштыгаа ажаанар.

Арыглаттынмаан дуктуң, чаа сойган кешти бажың иштинге тургуспаңар.

Мал хажааларының арыг-шеверин шыңгыы сагыңар. Мал өдээн үргүлчү аштап турунар. Ону кайы хамаан чок октавайн, бир черге бөлүп турунар.

Чиг сүт ишпеңер. Сүттү чүгле хайындырган сөөлүнде чемге ажыглаңар.

Бруцеллёзтан аараанының баштайгы демдектери билдиртип келзе доп-дораан эмчиге барыңар.

Бо дүрүмнерни шыңгыы сагып турган бруцеллёзтан калыңнарны камгалап болур силер.

Республиканың Санитар-чыдыышкын бажыңы.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизининг 23—54, харыысалгалыг секретарьның болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл- агый килдизининг 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизининг 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт килдизининг 22-64, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00641

Чагыг № 2446. Культура министерствозунуң типографиязы